

TREBALL FINAL DE MÀSTER

Títol Tot el poder als joves!

Autor Albert Claret i Fernández

Tutor Pere Soler i Masó

Data presentació 30/08/2012

Universitats organitzadores:

Universitat de Girona

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Universitat de Lleida

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Amb la col·laboració:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Secretaria de Joventut

agència catalana
de la joventut

Tot el poder als joves!

Els consells de joves com a instruments de participació ciutadana en temps de crisi globalitzada i d'exclusió social de la joventut

Resum: En una època de transformacions vertiginoses que han situat les generacions joves en una situació d'exclusió social, política, econòmica i simbòlica, les polítiques de joventut han d'esdevenir un revulsiu per a l'aprenentatge i la normalització de la ciutadania activa, dins un ampli programa de reforma social orientat a la recuperació de l'Estat del benestar i de la iniciativa política per part d'unes institucions refundades sobre nocions de democràcia participativa. En aquest context, el moviment associatiu juvenil és una expressió genuïna d'apoderament, participació autònoma i capacitat d'anàlisi que pot tenir un paper protagonista, amb l'extensió del model de consells de joves arreu del territori com a espais de deliberació, decisió i participació democràtica.

Paraules clau: *consells locals de joventut, moviment associatiu juvenil, participació juvenil, polítiques de plena ciutadania, exclusió social.*

Presentació	3
(1) Introducció: crisi, polítiques públiques i exclusió social de la joventut	5
1.1 <i>Un context advers per a les polítiques públiques</i>	5
1.2 <i>L'exclusió social programada de la joventut</i>	7
1.3 <i>La joventut com a construcció històrico-social: itineraris i discontinuïtats al segle XXI</i>	12
(2) Les polítiques de joventut en temps de la crisi global	17
2.1 <i>La necessitat d'una revisió crítica de les polítiques de joventut</i>	17
2.2 <i>Polítiques de ciutadania activa i participació juvenil</i>	21
(3) El moviment associatiu juvenil com a instrument d'aprofundiment democràtic ...	26
3.1 <i>El moviment associatiu i la promoció de la ciutadania juvenil</i>	26
3.2 <i>El model associatiu dels consells locals de joventut: història i present</i>	32
3.3 <i>Un cas paradigmàtic: el Consell de la Joventut de Barcelona</i>	36
3.4 <i>Viabilitat, reptes i oportunitats de l'extensió dels consells locals de joventut</i>	41
(4) Consideracions finals	45
Bibliografia	47

*Come mothers and fathers / Throughout the land
And don't criticize / What you can't understand
Your sons and your daughters / Are beyond your command
Your old road is rapidly agin'
Please get out of the new one if you can't lend your hand
For the times they are a-changin'.*

The Times They Are A-Changin'
Bob Dylan (1964)

És una temàtica d'estudi ja clàssica en el camp de les polítiques de joventut la qüestió de la participació de la pròpia població jove al disseny i implementació d'aquestes. Així mateix, és també un element recurrent l'articulació d'aquesta incidència directa del jovent a través de l'associacionisme i dels consells locals de joventut, indistintament del seu caràcter més o menys institucional i orgànic de l'Administració. L'article que aquí comença no es proposa descobrir cap nou ítem ni traçar una nova hipòtesi al respecte d'uns objectes d'estudi l'interès científic dels quals és notori i ha motivat desenes d'aportacions des del camp teòric i pràctic per part d'equips i professionals investigadors de gran solvència. Més aviat, aquestes línies i les que vindran a continuació manifesten una voluntat reflexiva, en termes genèrics però amb intenció militant, sobre una situació que hom viu de manera cada cop més desesperada. La condició juvenil, en la seva accepció contemporània filla de les conquestes socials dels moviments populars i obrers, es troba en una cruïlla d'especial gravetat, desposseïda de gairebé tots els recursos materials i simbòlics i condemnada, si res no canvia, a un obscur horitzó de realitzacions mediocres i d'expectatives vitals empobrides.

En un context històric canviant en què el futur de les polítiques públiques tal com les hem conegudes es presenta dubtós, caldrà avaluar els impactes a mitjà i llarg termini que puguin produir-se en les formes de vida de la gent jove, i provar d'adaptar i mantenir allò que s'ha demostrat funcional de les polítiques de joventut per tal de fer front a un nou escenari que s'endevina, en molts aspectes, pitjor que l'actual. És en aquest marc conceptual, davant perspectives pessimistes que posen en dubte la continuïtat i els èxits obtinguts arran del procés professionalitzador que s'ha produït en els darrers anys en el si de les polítiques juvenils, que el paper dels propis col·lectius de joves recupera el valor i la centralitat que mai no haurien d'haver perdut. L'aportació desinteressada i creativa de les associacions de joves i dels consells de joventut, així com moltes altres modalitats organitzatives, tal vegada podria ser el revulsiu per superar els perills de l'exclusió social que necessiten unes polítiques que sempre s'han considerat, des de dins i des de fora, les *germanetes pobres* del conjunt de les línies d'intervenció social dels poders públics. Avaluar, comparar i repensar les possibilitats d'aquesta participació activa i protagonista del jovent és clau per a les condicions d'adaptabilitat i supervivència de les polítiques de joventut en el futur, i qui sap si també per a la pròpia pervivència de la democràcia.

Les afirmacions, intuïcions i modestes reflexions de les pàgines següents proven de recolzar-se en un ampli compendi de publicacions autoritzades sempre que això ha estat possible, però també beuen de l'experiència personal de l'autor dins el món de l'associacionisme juvenil i, més recentment, com a membre del Secretariat del Consell de la Joventut de Barcelona. Alhora, la gènesi i el contingut d'aquest article tenen el seu precedent en l'esquema de la comunicació *El model Barcelona. Avantatges i inconvenients de l'èxit institucional del moviment associatiu juvenil*, presentada en el marc de la sessió d'intercanvi d'experiències entre estudiants, investigadors i professors celebrada el 10 de maig d'enguany a la Facultat de Sociologia de la Università degli Studi di Milano – Bicocca.

Barcelona, agost de 2012

(1) Introducció: crisi, polítiques públiques i exclusió social de la joventut

1.1 Un context històric advers per a les polítiques públiques

És cada cop més evident que d'uns anys ençà vivim una conjuntura històrica fornida de canvis accelerats i de transformacions profundes que operen al nivell d'alguns dels fonaments fins ara inqüestionats de les nostres societats. La fi de la Guerra Freda, vint anys enrere, i l'auge indeturable de l'hegemonia de la política econòmica neoliberal han obert una nova fase de la història en què les forces desfermades de les grans oligarquies i els organismes econòmics internacionals que les representen estan sotragant els pilars dels règims de benestar d'inspiració keynesiana construïts a Europa sobre la base del consens ciutadà i la pau social posteriors a la Segona Guerra Mundial. Per a molts analistes, l'esclat de la crisi a nivell global l'any 2008 significà l'eclosió d'un projecte de reforma reaccionària llargament larvat que pretén assaltar i ensorrar les principals conquestes socials que permeteren unes dècades de bonança durant les quals ningú no va preocupar-se de la decadència dels valors de l'ètica democràtica i de l'observança ciutadana de l'Administració, de la deriva d'uns mitjans de comunicació ja del tot parasitaris del poder i de la perillosa tendència sostinguda d'acumulació i polarització de la riquesa en cada cop menys mans (Navarro *et al.*, 2011; Fontana, 2012). Aquest canvi de paradigma en les polítiques públiques s'ha basat, entre d'altres imposicions, en l'extensió de mercats laborals desregularitzats, la individualització de les expectatives vitals, el control financer de l'activitat productiva i l'esbotzada de qualsevol restricció al moviment del capital especulatiu (Moreno, 2010).

Aquest ha estat el full de ruta que s'ha recorregut en l'últim període, un cop superada la paràlisi que va infondre, durant dècades, el temor d'una societat alternativa *realment existent* enllà del teló d'acer. El foment de la despreocupació pels assumptes públics a partir de la conversió de la política en un espectacle excrementici deslligat dels assumptes reals i només orientat a la distracció i l'estupidització sistemàtica de la població (l'anomenat *berlusconisme*), la imposició del consumisme obsessiu i frívol a tots els nivells i des de les edats més primerenques, la cristallització de l'individualisme sistèmic i l'atomització socials, la inoculació dels discursos autoritaris a base d'esprémer al màxim els sentiments de por i angoixa de la població, acompanyats de reformes lesives en els camps de la legislació laboral i social, han covat unes generacions que avui desperten indefenses davant el despotisme, la corrupció i la injustícia. A mesura que s'acumulen i consoliden les agressions a tots els nivells -polític, econòmic, social, cultural i simbòlic- es dibuixa un nou ordre internacional més propici per a una nova mutació del capitalisme que s'ha anomenat tardà, postindustrial, informacional, financer, postdemocràtic, líquid, postmodern o, il·lustrativament, turbocapitalisme. De fa uns anys diverses aportacions de la sociologia (Beck, 1986; Sennett, 2000; Castells, 2003) han vingut identificant els elements consubstancials d'una nova era, la del risc i la inseguretat induïda per una gran tecnificació i l'auge de les tecnologies informacionals, la qual provinent del malson més inhumà de l'*American dream* ens distancia cada cop més de les plàcides expectatives que atorgaven els règims del benestar del Vell Continent. Competitivitat, austeritat, privatització, desregulació i flexibilitat, desprotecció, liberalització... els axiomes de la Chicaco School of Economics i del Consens de Washington s'han instal·lat amb força en el discurs i la pràctica política de les fins ara pròsperes societats europees, després d'haver devastat i espoliat bona part de l'Amèrica Llatina i els països del tercer món ençà dels anys setanta.

Tot plegat ens ha situat en una frontissa d'ajustos de l'esquema social i polític amb fortíssimes conseqüències i repercussions per a la vida quotidiana de milions de persones. Alhora, s'observa una recomposició severa en l'estructura de les classes socials fins ara vigent que, en paral·lel a un efecte generalitzat de davallada del nivell de vida i de pèrdua de poder adquisitiu de la majoria de la població, sembla conduir-nos de forma gradualment accelerada cap a un buidatge del ja exigu sistema de representació democràtica per mitjà d'un cada cop menys encobert desplaçament de la capacitat de decisió a instàncies i *lobbies* que no han estat escollits en cap concurrència a les urnes. La imposició de governs tecnòcrates a diversos països de l'Europa que fins ara es considerava a si mateixa baluard de la democràcia més avançada, les nítides i públiques coaccions contra els governs elegits dels estats i la inqüestionable autoritat dels organismes financers, les agències de ràting i en general del capital borsari en les decisions i mesures adoptades als parlaments són mostres inequívokes d'un procés de degradació social i moral que encara és difícil saber fins on pot arribar.

En aquest escenari, voluble i movedís, són encara molt incertes les vies de continuïtat del conjunt d'intervencions socials de l'Administració que coneixem com a polítiques públiques, en un ampli ventall que inclou el sistema de cotitzacions a la seguretat social i les prestacions socials, la sanitat i l'educació universals, l'assistència a les persones i les famílies, etcètera. Els mateixos poders que impulsen i promouen les reformes a tots els nivells -els quals s'han enriquit fins l'obscuritat durant les passades dècades- auguren la desaparició de serveis, equips, programes i línies d'actuació que són considerades supèrflues o luxoses en aquests moments de recessió de l'economia real. S'argumenta que cal restringir dràsticament la despesa per afrontar un deute contret, en bona mesura, per administracions irresponsables que no varen saber aprofitar els anys de bonança per reconvertir i reactivar el teixit productiu de l'anquilosada economia espanyola, instal·lada en una provisionalitat permanent ençà del capítol de desindustrialització forçosa dels anys vuitanta. Ben al contrari, l'opinió de molts experts apunta que en situacions de penúria és quan més cal dotar i enfortir els múltiples mecanismes de redistribució previstos en el desplegament de l'Estat del benestar, per tal de limitar i pal·liar l'impacte cruent que la crisi pot suposar en les condicions de vida de la població més vulnerable i desprotegida (Navarro, 2009; Navarro *et al.*, 2011).

Justament, les mancances i debilitats històriques de l'edifici de l'Estat del benestar a l'Espanya democràtica posen en una situació encara més crítica aquesta cobertura de les necessitats socials. El subdesenvolupament del règim de benestar a casa nostra, que ja ens mantenia a molta distància dels estàndards europeus pel que fa a indicadors com ara les taxes de l'atur i de l'emancipació juvenil, d'igualtat de gènere o de conciliació laboral i familiar, és una llosa que ha planat de forma permanent sobre el sistema ibèric. Aquest s'ha caracteritzat, des de la seva implantació després de la dictadura, per ser força extens pel que fa a la cobertura formal però de molt poca intensitat protectora, amb una relativa tendència a la privatització i al desplaçament cap a la família i la ciutadania de les despeses del benestar (Moreno, 2010). Parlem, així doncs, d'un sistema universal incomplet que es correspon amb la subcategoria pròpia dels països de l'Europa mediterrània dins de la classificació dels Estats del benestar *corporatistes* segons les ja clàssiques tipologies establertes per Gösta Esping-Andersen, relativament fragmentat en diversos nivells de protecció social, i amb una inclusió insuficient de persones que acumulen dèficits socials (Montagut, 2001; Flaquer, 2004; Moreno, 2010). Tal com assenyalen nombrosos estudis i publicacions, la dilatació i l'aprofundiment en la situació d'aguda crisi econòmica propicia l'emergència de nous riscos socials i una accelerada extensió dels perfils afectats per l'exclusió, la pobresa i la desigualtat (Sánchez, 2007). Així, un sistema que sempre ha penalitzat i desatès les dones, la joventut, la vellesa, la immigració i les persones amb discapacitat, corre el perill de tornar-se encara més injust en benefici d'aquells qui durant tots aquests anys s'han enriquit grollerament per sobre de les seves possibilitats.

1.2 L'exclusió social programada de la joventut

Si parem atenció a les definicions i propostes teòriques que els estudis sociològics han aportat sobre els processos d'exclusió social, observem que aquests poden actuar o incidir sobre diversos àmbits tals com l'econòmic, el laboral, el formatiu, el socio sanitari, el domiciliari, el relacional, el polític i l'espacial (Giménez i Subirats, 2003). Totes les dimensions en què es manifesta l'exclusió social són rellevants i la seva combinació i superposició configuren un mapa de les desigualtats amb densitats diferents en funció de quantes d'elles operin simultàniament sobre un mateix grup de població. És en les interseccions, en aquestes superposicions, que el risc d'exclusió augmenta de forma exponencial. Per tant, totes les diverses expressions de l'exclusió juguen un paper i tenen una importància intrínseca, especialment combinades amb altres dimensions. Es tracta d'un fenomen estructural, relacional, dinàmic, multifactorial, multidimensional i polititzable. Tanmateix, i tocant la qüestió de la base sobre la qual s'edifica l'estructura socioeconòmica de la societat, en la gran majoria de situacions l'exclusió econòmica es consubstancial als processos d'exclusió (Giménez i Subirats, 2003: p. 7). Així doncs, el més determinant és generalment l'àmbit econòmic, el qual inclou el nivell de renda i la situació de pobresa, així com la dependència de les prestacions socials. A més, està directament relacionat amb l'àmbit laboral, que incorpora les qüestions de l'accés al mercat de treball i les condicions laborals de què gaudeixen les persones o grups analitzats, en un moment de desregulació i canvi en què la centralitat del treball està essent qüestionada, i la seguretat i protecció dels treballadors i treballadores cada cop més compromesa. La condició d'aturat o aturada, de subexplotat o de contractat en negre, situades en la cruïlla del "macroàmbit" econòmic-laboral, afecten directament a les condicions d'integració/exclusió de les persones i condicionen en bona mesura les seves possibilitats de mantenir uns estàndards de vida dignes.

La joventut ha estat, en les darreres dècades, un autèntic camp de proves pel que fa a la desregulació i l'aplicació de condicions de precarietat en les relacions laborals. Ençà dels anys vuitanta s'assisteix a un procés gradual d'introducció de fórmules de "flexibilitat", la qual *"implica temporalitat en l'ocupació, una forta rotació laboral, un ús freqüent de la mobilitat funcional [...], una transformació de l'estructura laboral i del sistema de categories i també un canvi en la relació treball/capital (atesa la creixent empresarització i individualització de les relacions laborals)"*, alhora que *"incideix en la desarticulació de la classe treballadora com a actor social, en l'afebliment de la posició que ocupen els sindicats en el marc de les empreses i en el retrocés general de la institucionalització i la capacitat d'incidència pública de les organitzacions sindicals"* (Miró i Ortiz, 2001: p. 22). Precisament, l'elevadíssim atur juvenil de la dècada de 1980 serví de coartada per a la introducció de les primeres reformes que consagraven un nou catàleg de modalitats contractuals basades en l'eventualitat i la temporalitat, que a poc a poc es consolidarien com a les noves tipologies laborals vàlides per a tota la població. El 1994, el govern del PSOE aprovà una reforma laboral que preveia l'aparició de nous agents privats en el mercat de treball, significativament les empreses de treball temporal (ETT), que esdevindrien els gestors d'un mercat de treball perifèric i totalment precaritzat que actua d'única via d'entrada per a les diverses generacions de joves que s'han incorporat des de llavors al món laboral. Les successives introduccions i reformes han aprofundit, encara més, aquesta tendència a la precarització, la inseguretat i la temporalitat de les relacions laborals, que ha afectat de forma principal la joventut però que a la llarga està esdevenint el model hegemònic de la nova contractació. Figures com els contractes en pràctiques o de formació, o més recentment les beques i convenis associats als currículums de l'educació superior, fórmules totes per a la subcontractació encoberta, la infraremuneració i l'explotació sense possibilitats de resposta organitzada, són actualment una xacra generalitzada que afecta la gran majoria de les persones joves en situació activa. En l'altra

cara de la moneda, la meitat desocupada pateix un confinament perpetu en un atur de llarga durada que també margina de manera dramàtica els menors de 30 anys i constitueix en si mateix un element de des-integració social i de malestar físic i mental (Espluga et al., 2004).

Les dades parlen per si soles i perfilen un panorama desolador. A Catalunya, durant el primer trimestre de 2012, el 40,6% dels joves ocupats tenien contractes temporals, davant d'un 14% de la població adulta. La taxa d'atur juvenil se situava al 36% en la franja de 16 a 29 anys, pujava fins un escandalós 50,1% per a la forquilla de 16 a 24 anys i s'instal·lava en un esgarrifós 69,4% si el limitem a la població de 16 a 19 anys, edat de la primera incorporació al mercat de treball. En canvi, només el 20% de joves aturats rebia algun tipus de subsidi o de prestació per desocupació. Mentrestant, la taxa d'atur global era del 22,5% i entre la població adulta d'un 18,9%, dels quals percebien ajuts un 42,1%. L'abisme que separa ambdós col·lectius evidencia la consolidació d'un mercat de treball dual, dividit en dues categories de treballadors: els de "dins" que gaudeixen de contractes indefinits protegits per alts costos d'acomiadament -generalment homes adults- i els de "fora" o treballadors perifèrics -sovint dones i joves- afectats per contractes de curta durada, males condicions de treball, inestabilitat i la inexistència d'opcions de promoció (Simó, 2008: p. 26). Des de l'esclat de la crisi, en el període 2007-2012, el 76,6% dels llocs de treball destruïts eren ocupats per joves. En conseqüència, la taxa d'emancipació juvenil ha davallat fins un 26,5% en una dinàmica a la baixa que s'allunya cada cop més del màxim històric del 33,7% corresponent al darrer trimestre de l'any 2007 (OCJ, 2012b). La taxa de pobresa juvenil, és a dir, el nombre de joves que viuen en llars amb ingressos inferiors al 60% de la mediana, se situava en un 20,8% l'any 2010 (OCJ, 2012a), seguint una tendència a la polarització de la riquesa mantinguda a l'alça vàlida per al conjunt de la societat catalana (Sánchez, 2007).

Aquí cal introduir una consideració de mètode que ajudi, emperò, a situar aquestes dades en perspectiva. Els resultats dels estudis i informes són concloents i denoten l'existència de mecanismes estructurals d'exclusió social de la joventut, però és evident que no totes les persones joves a Catalunya gaudeixen d'un estatus social equivalent. L'estratificació segons classes socials permet identificar i caracteritzar els grups en més risc, i mostra que la desigualtat afecta amb més intensitat determinats col·lectius com la joventut d'origen immigrant, la de la classe treballadora autòctona no benestant i, de forma genèrica, els i les joves que s'han emancipat en solitari (Sánchez, 2010: p. 17). En general, l'anàlisi de la posició social de la joventut des de la perspectiva de la classe social de procedència -la de la seva família d'origen- ratifica un alt nivell de reproducció intergeneracional de les desigualtats, malgrat alguns espais i mecanismes per a la mobilitat social, tant ascendent com descendent, significativament el sistema educatiu (Soler, 2009; Sánchez, 2010). Tanmateix, en l'esfera dels estudis i els itineraris formatius també actuen nombrosos dispositius segregatius, principalment el fracàs escolar com a fenomen geogràficament localitzat, i aquells que marginen de l'accés a l'educació superior els estudiants de rendes menors que no acrediten mèrits acadèmics.

No cal dir que totes aquestes transformacions, i els seus efectes acumulats, tenen unes fortes conseqüències en les possibilitats de la joventut d'endegar un projecte de vida autònoma i superar la provisionalitat en què es troba empresonada. Parlem de la consolidació d'un procés d'*exclusió social programada*, dissenyat per tallar abruptament els ponts de relació i continuïtat entre les generacions de treballadors i treballadores que gaudien de les condicions obtingudes a partir de les reivindicacions històriques del moviment obrer i les noves promocions de joves que han de sumar-se a la població activa del país. Hi ha un consens molt notable a considerar que la gent jove ha *naturalitzat* la precarietat en la qual s'ha vist forçada a desenvolupar-se, en una ruptura molt notable amb les subjectivitats clàssiques i els valors

propis de la classe treballadora (Furlong i Cartmel, 2001; Miró i Ortiz, 2001; Albaigés *et al.*, 2004). La generació més formada i preparada de la història és precipitada a l'abocador infecte dels contractes brossa, la condició eterna d'aprenent i el xantatge patronal. Per si fos poc, els estralls de l'especulació immobiliària provocada per les principals promotores i constructores, la qual va suposar l'esclat d'una crisi autòctona a Espanya un any abans del començament de la crisi internacional, castiga els nous aspirants a llogaters o propietaris amb uns preus del metre quadrat absolutament desorbitats i unes condicions comercials abusives dins un marc competencial i legislatiu especialment tou i laxe amb l'ús especulatiu del sòl. No és estrany, així doncs, que la infelicitat, la insatisfacció i la frustració siguin elements habituals de l'estat anímic dels i les joves que no poden emancipar-se, que es troben a l'atur o que treballen en condicions precàries, en contrast amb aquelles persones afortunades que han pogut marxar de casa dels pares o que tenen un contracte indefinit (Ahn, Mochón i De Juan, 2012).

En aquesta cruïlla podem tornar a inserir l'erosionada condició juvenil actual en les categories analítiques de l'exclusió social, en concret dins les dimensions específiques de l'habitatge i de la salut. En primer lloc, la impossibilitat de l'accés a l'habitatge suposa un impediment obvi que no permet acomplir la transició domiciliar, element central per a l'emancipació i l'autonomia personals. En molts casos aquest obstacle se supera gràcies a fórmules col·lectives que condueixen a la sobreocupació dels immobles per mitjà de compartir pis, l'infrahabitatge o l'*okupació* d'espais buits i abandonats. Referent a l'àmbit sociosanitari, recerques recents han evidenciat la relació íntima entre l'emancipació en precari i la desestructuració del model alimentari familiar, conduint en molts casos a un desequilibri pel que fa al nombre i la varietat dels àpats habituals (Espluga *et al.*, 2010: p. 24; Espeitx *et al.*, 2006). A més, les pèssimes condicions de treball a què es veuen obligades moltes persones menors de 35 anys converteixen aquest grup en el més vulnerable a la sinistralitat laboral: l'evolució dels índexs d'incidència mostren una correlació clara entre la precarització de les condicions laborals i l'augment dels accidents a la feina (Romaní, 2006: p. 41; Espluga, 2010: p. 37-38).

Aprofundint en la dimensió de la salut, la normalització del consum de drogues i les imbricacions entre la marginació de les subcultures juvenils i el mercat il·legal de tràfic d'estupefaents, reforçats per un discurs social que insisteix en el presentisme i en l'oci com a dedicacions específiques del jovent, històricament han fet estralls en les condicions de vida i de salut de la població jove més vulnerable i indefensa. L'*anomia* o manca de marc regulador clar de la vida social, propi de les societats industrials i paradigma actual de les formacions socials líquides de la postmodernitat reforçat per la desregulació laboral, genera desagregació i estroncament dels processos de socialització, esterilitat espiritual, sofriment i pèrdua dels punts de referència necessaris per tal de mantenir la població cohesionada i psíquicament saludable. La realitat asfàltica i anòmica de les conurbacions hispàniques ofereix un brou de cultiu adient per a l'auge de les problemàtiques associades amb la drogodependència, a les quals són especialment receptius els col·lectius d'adolescents i joves d'extracció treballadora (Martí, 1997). No només això, sinó que *“les condicions en què s'està desenvolupant actualment la vida de molts grups domèstics i familiars propicia que hi hagi situacions d'aïllament, d'incomunicació, dificultats d'aprenentatge i altres que podrien explicar, almenys en part, que en el cas dels més joves emergeixin problemes de salut, i especialment de salut mental”* (Romaní, 2006: p. 18). Aquestes presenten un ampli ventall que va de les depressions i ansietats fins als trastorns alimentaris amb especial incidència entre les noies. Així mateix, la prevalença dels accidents de trànsit com a primera causa de mortalitat entre les persones joves manté una correlació directa amb el bombardeig constant dels missatges publicitaris sobre la velocitat, la valentia, la virilitat i la masculinitat associats a la conducció temerària. El paper paradigmàtic dels cotxes com a objectes d'ostentació validadors de l'estatus social, o la relació íntima entre oci nocturn, alcohol i circulació... són elements de profund arrelament en

el discurs social referit als i les joves que no poden deslligar-se i que es troben a la base d'aquesta epidèmia no bacteriològica (Romaní, 2006: p. 44).

Finalment, desgranant els vectors de l'exclusió que opera de forma específica sobre la joventut arribem a la dimensió política i simbòlica, en què l'acció dels mecanismes segregatius és tal vegada més implacable i punyent. Ens trobem, així, amb la paradoxa central d'una societat que enalteix els valors associats a la joventut -la força, el dinamisme, la vitalitat, la despreocupació- mentre manté un rígid sistema de bandejament de les persones joves dels espais de deliberació i decisió polítiques. Tal com els referents noucentistes de la dona esdevinguda objecte de contemplació invàlid per a la interacció social, la joventut esdevinguda objecte de culte per part de la societat de consum adultocràtica és un element de fascinació que tanmateix es vol mantenir apartat de qualsevol focus de poder polític. El control simbòlic i discursiu que s'exerceix diàriament sobre allò que hom considera "la joventut" conté una càrrega d'alt contingut ideològic que utilitza deliberadament els recursos de l'estigmatització, la demonització, el paternalisme i el silenciament contra l'amenaça de contrapoder latent que representen unes generacions de joves precaritzades i esdevingudes un exèrcit de mà d'obra sobrequalificada a la reserva. S'afirma contínuament que els i les joves són mandrosos, que no tenen pressa per marxar de casa dels pares, que no participen, que no valoren l'esforç ni les virtuts del sistema democràtic, que només es preocupen d'ells mateixos i de divertir-se... la campanya permanent de desprestigi i deslegitimació contra tota la joventut és brutal i compta amb milers de ramificacions i expressions diverses que operen de forma simultània i multidimensional. L'execrable producte televisiu *Generación Ni-Ni*, emès pel canal pseudoprogressista laSexta, és un exemple il·lustratiu de com una societat construïda sobre sòlides barreres que preserven el privilegi de benestar per a les generacions adultes és capaç de culpabilitzar les seves víctimes en un exercici d'una mesquineria i una crueltat admirables. Aportacions competents han demostrat que l'alarmisme creat no era justificat i naixia d'una interpretació deliberadament errònia i fallaç de les estadístiques sobre ocupació juvenil, atès que el volum total de joves que no estudien ni treballen, ni ho intenten, sense discapacitats ni càrregues familiars de cap tipus, representa només l'1,73% del total de la població d'entre 16 i 29 anys. Lluny de trobar-s'hi còmodes, aquest col·lectiu, de perfil demogràfic divers i de gran heterogeneïtat sociològica, té com a element comú l'abandó dels estudis en una època d'eufòria i abundància de l'oferta, comparteix una visió fatalista del futur i presenta símptomes clars d'exclusió emocional, material i social, així com un estatus de fragilitat psicosocial, de corrosió del caràcter i de desafiliació anòmica (Injuve, 2011b: p. 95-97).

Els mitjans de comunicació tenen un paper tristament protagonista en la proliferació i calcificació de determinats estereotips, rumorologies i prejudicis sobre els col·lectius de joves. El magnetisme i l'atracció mediàtica que desperten en el món del periodisme sovint condueix a representacions parcials i esbiaixades que traslladen al conjunt de la població juvenil la caracterització i les problemàtiques d'una petita minoria. No són, emperò, els únics, sinó que tots els agents que tenen relació amb la joventut -polítics, governamentals, socials i culturals- hi col·laboren directa o indirectament (Figueres i Mauri, 2010). Són cèlebres i reeixides les construccions d'arquetips temibles al servei de l'alarma social fornits de perillositat, violència, vandalisme i conductes de risc (Delgado, 1999). *“Nos encontramos ante un mecanismo de clasificación pseudoétnica que aplica a los jóvenes, especialmente a los de clase social baja, excluidos del mercado laboral, sin recursos económicos, abocados al fracaso escolar y con unas perspectivas de promoción social nulas, que en algunos casos descubren en el desafío y hasta en la violencia los únicos recursos a mano para expresar su impotencia y su frustración. Las consecuencias materiales, en forma de rabia, del paro, de la decepción escolar, de la inestabilidad familiar, de la inaccesibilidad a la vivienda, de la bulimia consumista o de la ausencia de futuro profesional, pueden pasar a ser representadas como el resultado de la*

obediencia ciega a ciertas pautas culturales que determinan irrevocablemente la conducta real de los jóvenes”, en un exercici de representació d'una profecia d'autocompliment: “*Y es así que lo que en principio veíamos que eran meras marcas de distinción al servicio del autoenclasmamiento de ciertos jóvenes, pasan a ser estigmas al servicio de la exclusión social*” (Delgado, 2011: p. 41). En paral·lel a aquesta labor criminalitzadora, perdura una visió menyspreadora i plena de prejudicis per part de la pròpia estructura professional encarregada de la gestió dels casos de presumpta delinqüència o d'activisme juvenil, en qualsevol de les seves expressions: “*En un país amb trenta anys de democràcia no s'ha aconseguit eradicar els casos de maltractament als joves en presons, comissaries i centres de detenció. El desconeixement de la realitat dels joves per part de molts jutges, fiscals i cossos policials és notable i deplorable i també ho és la tendència a seguir pautes de criminalització dels joves pròpies dels sectors reaccionaris de la societat i alimentades pel sensacionalisme mediàtic*” (Villena, 2007: p. 19).

La voluntat d'arraconament de l'expressió juvenil fora dels marges previstos s'estén, també, en el pla físic i condiona els usos cada cop més restrictius de l'espai públic. Així, pot afirmar-se que la ciutat actual genera una triple exclusió dels i les joves: la derivada de llur posició socioeconòmica marginal, la pròpiament urbana que els assenyala com a elements molestos o perillosos admetent-los només com a consumidors en locals i recintes tancats, i la ciutadana-política que els exclou de l'exercici democràtic i dels processos col·lectius (Borja, 2011: p. 86-87). Aquest arraconament és especialment intens i intolerant amb la joventut d'origen immigrant (Canellas, 2007). Són només un capítol de l'extens catàleg d'afectats per l'ofensiva de privatització i fragmentació de l'espai públic, en una conjuntura en què el dret a la ciutat com a expressió de la democràcia social i participativa està en crisi. Les actuals pautes urbanitzadores extensives, discontinües i de baixa intensitat, difuses i excloents, produeixen espais muts, guetos classistes i zones marginals marcades per la por i la inseguretat. Aprofundeixen en la diferenciació entre centre i perifèria, segreguen socialment i converteixen els ciutadans en simples habitants atomitzats. La gradual supressió de l'espai públic com a punt d'intercanvi, debat i pràctica política posa en entredit la relació íntima entre ciutat i ciutadania: l'extensió de la gentrificació, el retorn del xabolisme, el tancament de barris de classe alta i la consolidació de les noves zones receptores de població immigrada en són manifestacions ben actuals (Delgado, 2007; Borja, 2011). Possiblement per aquests motius, la irrupció imprevista de centenars de milers de joves, el maig de 2011, al bell mig de les places de les grans ciutats espanyoles va significar, en molts sentits, la revalorització de l'espai públic -físic i virtual- com a àgora democràtica. Efectivament, el moviment de la *indignació* va dinamitar en qüestió de dies l'estancament i les limitacions de la ciutat-aparador només orientada a l'economia improductiva del turisme i al manteniment de l'ordre social i estètic, bastida durant els anys de l'eufòria especulativa i constructora. Confrontant alhora l'exclusió política, espacial i simbòlica, les reivindicacions de l'espai públic, el dret a la ciutat i la democràcia real esdevingueren les puntes de llança d'una joventut decidida a conquerir la seva ciutadania i que va deslliurar una potencialitat i una energia creadores que originà noves topografies i realitats dins els espais alliberats de la *ciutat indignada* (Trilla et al., 2011: p. 194-228).

1.3 La joventut com a construcció històrico-social: itineraris i discontinuïtats al segle XXI

Fins aquí s'ha parlat molt de la joventut i la situació de les persones joves sense entrar en definicions ni categories prèvies de cap mena. S'ha dit al respecte que “*la «joventut» és ben possiblement el clixé polític, cultural i social més important del segle XX*” el significat del qual “*resulta tan vaporós o insubstancial, tan voluntarista o manipulador, com qualsevol dels altres conceptes que tan densament poblen el vocabulari polític del nostre temps*”, provocant que “*el seu sentit [derivi] molt més del fet d'ésser moneda de circulació i comunicació política que no pas d'una definició funcional realment convincent*” (Ucelay, 1987). El cert és que la definició del terme de *joventut* és un primer escull teòric i analític per a qualsevol estudi que es proposi parlar de la gent jove, i ha merescut nombroses aportacions i crítiques creuades des de les disciplines de l'antropologia, la història i la sociologia (Martín, 1998; Feixa, 1993, 2011 i 2006b). Tal com s'ha establert a l'apartat anterior, les societats contemporànies consten d'un refinat dispositiu cultural-simbòlic i jurídic-repressiu que manté l'exclusió, en termes polítics i econòmics, de la majoria de la població que encara no es considera formalment “adulta”. Per tant, és a partir de les nocions i conceptualitzacions que genera i que reforça aquest complex sistema d'organització social que es fixen i defineixen les categories històrico-socials que permeten justificar i preservar l'actual estat de les coses, lluny de raons físiques o de qualsevol condicionant psicobiològic.

En un text transcendent que va gaudir d'una influència enorme, el sociòleg francès Pierre Bourdieu afirmava que les divisions entre edats són arbitràries, i que la frontera entre les etapes de joventut i de vida adulta es fixen en funció d'una lluita implícita en la vida social, segons la qual els joves proven d'accedir a les parcel·les restringides de l'autoritat política mentre la societat adulta defensa els seus privilegis arrogant-se totes les prerrogatives del poder i el control sobre els capitals cultural, social i simbòlic (Bourdieu, 1978). Influït per les aportacions de la sociologia soviètica i de l'informe del XIV Congrés del PCUS de 1971 sobre les revoltes juvenils als països capitalistes, s'afirma que “*la joventut és només una paraula*”. Així doncs, l'assignació de l'estatus de *jove* o d'*adult* és tan sols una construcció social servei dels interessos de la classe dominant dins d'una societat històricament concreta, una divisió social del treball i del poder com també ho és la desigualtat entre sexes o l'estratificació de l'esfera econòmica en funció de les relacions de producció, orientada a la reproducció social de l'ordre establert. Aquesta proposta, una nova reelaboració de la teoria del *clash of generations* des de la perspectiva de la sociologia postestructuralista de tradició marxista, ha servit de punt de partida per a nombroses anàlisis teòriques sobre la condició juvenil com a producte simbòlic construït socialment i històric, i continua semblant-nos vàlida a dia d'avui en termes generals. Tanmateix, resulta convenient introduir una sèrie de matisacions per tal de no ser presoners d'una visió excessivament essencialista d'una joventut sacralitzada en el seu paper redemptor i entesa com a portadora de contracultura i de valors de canvi revolucionari, tal com postularen alguns autors influïts per les diverses expressions contestatàries dels anys seixanta protagonitzades bàsicament pel moviment estudiantil (Roszak, 1968). Al llarg de la primera dècada del nou mil·lenni s'han fet nombroses aportacions per tal de superar les desviacions *adultocràtica* -pròpia del funcionalisme- i *juvenilista* en la interpretació del fet juvenil, instal·lant-se en una perspectiva intermèdia que combina l'òptica d'inspiració bourdeliana sobre la connotació socialment construïda de la joventut amb la visió aportada pel *biografisme* i l'estudi de les transicions a la vida adulta, que defineix aquesta a partir de les nocions de *tram vital*, *trajectòria* i *itinerari* (Casal, 2002).

En els darrers temps s'han fet algunes aproximacions des del camp d'estudi de les polítiques públiques que han provat de definir el paper de la joventut en els nous contextos canviants del segle XXI. Algunes aportacions recents l'han caracteritzada com “*un segmento social (casi una*

nueva clase social), con un grado de conciencia difusa, pero con una posición estructural común”, tot afegint: “en los últimos decenios se ha articulado un consenso y una legitimidad moral, que atribuye al hecho de «ser joven» la correspondencia con una condición de «espera pasiva» a la expectativa de que, en un futuro más o menos largo, se podrá acceder a la plena ciudadanía y a la condición de adulto” (Comas, 2011: p. 12). Tot i que formalment Comas critica i contra-argumenta algunes tesis de Bourdieu, els seus plantejaments de fons no són irreconciliables, més enllà del rebuig de la definició en negatiu i de la perspectiva determinista del francès pel que fa a la classe de la família d'origen i la posició social que ocuparà el jove quan superi el seu particular procés liminar. El cert és que allò que defineix més clarament qui són els joves és el lloc i la funció estructural que desenvolupen, específicament construït des dels àmbits polític i econòmic. I és igualment cert que aquesta funció no equival a una condició de subjectes actius amb el corresponent reconeixement a la seva capacitat i el seu dret a la participació pública; ans al contrari, són concebuts com a objectes passius receptors d'una prolongada acció educativa en camí d'un eventual i llunyà traspàs final a l'estatus de persona adulta.

Per tant, en última instància ambdós autors denuncien una convenció social sòlidament assentada segons la qual la gent jove aconsegueix una feliç funció de *ciudadania en la reserva* -que els manté al marge del poder polític- i de força de treball desprotegida que no mereix la mateixa consideració i els mateixos drets reconeguts que l'ocupació estable pròpia dels adults -deixant-los també fora del poder econòmic-. La ubicació a la perifèria del mercat laboral ha estat molt útil per afrontar les successives crisis salarials viscudes per les societats europees, desbloquejant quan ha interessat la mà d'obra juvenil i forçant la seva incorporació amb unes condicions pitjors que les prèviament existents. Val a dir que aquest bandejament del privilegi polític i econòmic no són fenòmens exclusivament juvenils, i xacres com la precarietat laboral afecten cada dia una porció major de la població. La diferència essencial rau en el caràcter d'imposició àmpliament acceptada de la subordinació dels joves pel simple fet de ser-ho, basant-se en una lògica estructural adultocèntrica, patriarcal, jeràrquica i autoritària que actua com a legitimadora de la desigualtat, construïda al llarg de segles de desenvolupament de la civilització occidental. Les intervencions, des de l'esfera política i mediàtica, que menystenen la participació dels i les joves en les seves diverses modalitats i que insisteixen amb un discurs demonitzador farcit de prejudicis, utilitzen aquestes argumentacions com a cortines de fum per tal de preservar el consens social que permet el bandejament social de la població més jove. Es reforça, així, la concepció de l'etapa de joventut com un període d'espera i subordinació durant el qual s'ha de preparar les noves generacions tot traslladant-los una visió disciplinada de la ciutadania basada en l'aprenentatge formal dels valors oficials (Benedicto, 2011: p. 14). Aquesta condició d'espera passiva requereix, com hem vist, d'un complex dispositiu simbòlic que permet una negació social del col·lectiu, al qual s'atorga una identitat de classe liminal que perdura fins el moment d'integrar-se a la vida adulta, i que opera com a justificador moral de la invisibilitat i la dependència juvenils. És l'expressió, socialment mediatitzada, d'una discriminació paternalista i adultocràtica que no s'adiu amb les lleis vigents que atorguen tots els drets i deures reconeguts per l'ordenament jurídic a partir de la majoria d'edat. És, ras i curt, una suspensió flagrant de l'estatus de ciutadania en favor de la societat adulta, recolzada en diverses dimensions de negació acadèmica, social i política (Comas, 2011: p. 16-20).

L'adultcentrisme a què ens referim ha estat definit com a “*un imaginario social que impone una noción de lo adulto -o de la adultez- como punto de referencia para niños, niñas y jóvenes, en función del deber ser, de lo que ha de hacerse y lograr, para ser considerado en la sociedad, según unas esencias definidas en el ciclo vital. Este imaginario adultocéntrico constituye una matriz sociocultural que ordena -naturalizando- lo adulto como lo potente,*

valioso y con capacidad de decisión y control sobre los demás, situando en el mismo movimiento en condición de inferioridad y subordinación a la niñez, juventud y vejez. A los primeros se les concibe como en 'preparación hacia' el momento máximo y a los últimos se les construye como 'saliendo de'. De igual manera, este imaginario que invisibiliza los posibles aportes de quienes subordina, revisibiliza pero desde unas esencias (que se pretenden) positivas, cristalizando nociones de fortaleza, futuro y cambio para niñez y juventudes" (Duarte, 2012: p. 119-120). Com a contrapartida d'aquesta posició de subalternitat obligada, tanmateix, des d'instàncies públiques i privades es desplega una àmplia oferta d'oci i lleure específicament destinada i dissenyada per a la joventut, la qual d'altra banda sovint es presenta hipòcritament com una mostra de l'atenció i reconeixement que aquesta mereix per part de la societat adulta que l'ha condemnada a l'ostracisme.

Tot amb tot, la classe social continua essent determinant i condiona les opcions d'èxit dels projectes d'emancipació juvenil (Sánchez, 2010) i, per descomptat, la introducció d'altres variables com ara el gènere, l'origen o l'ètnia, o de situacions concretes i cada cop més habituals com és la realitat de les famílies monoparentals, poden implicar una intensificació i una recrudescència de l'impacte sobre la vida de les persones afectades (Almeda i Sánchez, 2007). Estudis recents contribueixen a conèixer en profunditat l'heterogeneïtat i varietat existent en la cohort social situada entre els 16 i els 34 anys, proposant una divisió en grups de població en funció del seu grau de vulnerabilitat social (Valls, 2011). Per tot plegat fóra més aconsellable parlar de *les joventuts* que d'una sola joventut entesa com a una única unitat social, ja que fer-ho pot comportar una acceptació implícita de la concepció biològica segons la qual els interessos de tot el col·lectiu depenen fonamentalment de l'edat dels subjectes (Bourdieu, 1978: p. 165). Al mateix temps, cal defugir el concepte de *jove* que remet de forma subjacent a un arquetip universalitzat, incomplet i no generalitzable; açò és, un home d'edat determinada, estudiant de secundària o universitari, urbà, heterosexual, blanc i sense discapacitat física (Duarte, 2012: p. 114). Tanmateix, i mantenint molt presents aquestes qüestions d'ordre metodològic, en aquest article referim tendències generals que afecten de forma global la pràctica totalitat de la població menor de 30 anys, independentment de quins siguin els recursos a l'abast o les estratègies desplegades per aquests per tal d'evitar-ne les conseqüències. És evident que no disposen de la mateixa capacitat de resistència i maniobra els i les joves de poblacions i barris marginalitzats, afectats pel fracàs escolar i per la privació o la pobresa, que el jovent de famílies benestants que tenen garantides la suficiència material, l'accés als estudis superiors i l'estabilitat econòmica a mitjà i llarg termini. No només això, sinó que en una societat mediatitzada pel consum fins i tot s'estableixen dinàmiques de tensió entre aquests extrems per conquerir l'èxit en termes simbòlic i de construcció d'identitat, en processos que aprofundeixen de des-integració social i l'exclusió de la joventut de sectors empobrits (Duarte, 2009).

Si fem una breu ullada al passat immediat, copsarem de seguida que aquest enclaustrament i dilatació en el temps que afecta la majoria dels i les joves d'avui no va ser la realitat que varen trobar-se els qui eren joves fa trenta o cinquanta anys. Aquelles generacions varen viure uns anys de joventut, és clar, però amb relativa senzillesa van conquerir llur emancipació laboral, domiciliar i familiar tot passant a formar part de la "ciutadania adulta" (Miret, 2004: p. 45-46). Quines són les transformacions que han permès seccionar tan clarament aquesta joventut, tot conceptualitzant-la com un estatus de llarga permanència i d'autonomia reduïda? Al si de les formacions socials en replegament constant pròpies de la *postmodernitat* s'ha produït una reestructuració de fons que no només ha llimat i ensorrat nombroses clàusules de la protecció social i de les conquestes laborals, sinó que ha fet volar pels aires les antigues certeses que van caracteritzar les trajectòries vitals durant la major part del segle passat. L'emergència de l'anomenada *societat líquida* -que tanmateix manté sòlides desigualtats- ençà dels anys

setanta ha diversificat enormement els itineraris formatius, laborals i vitals de la joventut, allargant els anys de durada mitjana del període i evidenciant una ruptura molt gran amb els patrons clàssics de l'emancipació lineal, gradual i evolutiva que permetia l'ingrés -més o menys traumàtic, més o menys reeixit- al món adult. En una societat postmoderna i globalitzada els paràmetres que eren vàlids en les societats industrials avançades han quedat obsolets i desplaçats, sense que cap altre mecanisme de transició inequívoca a la vida adulta ocupi el seu buit. La manca de camins pautats i els itineraris discontinus, l'aproximació successiva i fluctuant a l'autonomia personal (les anomenades trajectòries *io-io*), la precarietat, la reversibilitat, el risc i la vulnerabilitat són els elements predominants en la vida dels joves d'avui en dia (Bontempi, 1993; Casal, 1996; Miró i Ortiz, 2001; Furlong i Cartmel, 2001; Albaigés *et al.*, 2004; López Blasco, 2007; Simó, 2008).

Ens trobem davant, per tant, d'un canvi de paradigma a escala internacional, d'una recomposició dels mecanismes d'estratificació social que han estat introduïts de forma aïllada sobre un col·lectiu poblacional vulnerable com és la joventut, que traslladarà la llavor de la societat precària al conjunt de la població activa quan s'incorpori finalment a la vida adulta. S'ha evitat així haver de confrontar directament les generacions de treballadors i treballadores que avui gaudeixen de millors condicions, possiblement amb més estratègies d'autodefensa, fintant la capacitat de pressió i resistència de les organitzacions sindicals i posant en entredit el model de negociació col·lectiva. Val a dir que l'aprofundiment de la crisi financera ha permès, emperò, iniciar també l'assalt a aquests sectors del mercat de treball, erosionant per decret les condicions laborals del personal funcionari i endegant processos d'acomiadament massiu en nombroses empreses del cada cop més raquític sector productiu. En el cas de les persones joves, ha cristal·litzat un model d'emancipació tardana en què les modalitats de transició *precoç* i *obrera*, predominants en el context de la postguerra europea, han esdevingut recessives davant l'emergència de les noves tipologies de transició *desestructurada*, *precària* i *d'aproximació successiva* (Casal, 1996: p. 311).

En aquest fenomen de retard de l'emancipació hi intervenen, també, qüestions socials com la tensió generacional entre pares i fills, o entre mestres i alumnes, en un context de dissolució de les antigues autoritats adultes, d'individualisme i de gregarisme regits pels paràmetres de la societat de consum i per la mediació del mercat (Casal, 2008: p. 2). S'ha parlat d'aquesta realitat com a una renovada escenificació de l'etern drama entre el vell i el jove, que l'acceleració i el presentisme de la societat moderna han aguditzat, convertint en perdurables les diferències entre generacions socialitzades en entorns que han sofert transformacions irreversibles en un espai molt breu de temps. Els joves d'avui estarien instal·lats en un "estat d'emergència permanent" a la recerca de *big-bangs* o girs inesperats que generin noves condicions en un trajecte de remodelació constant de la pròpia identitat que es dirigeix cap a un futur que ja no té valor en si mateix perquè és incert i impredecible (Bauman, 2008). La *normalitat* estable de l'estat de coses, abans estructuradora de la realitat, ha cedit pas a processos accelerats de canvi que provoquen l'anomia o l'absència de delimitadors clars de les conductes i regles socials, estenent el malestar, la frustració i l'ansietat psíquica (Martí, 1997). Tal vegada podem trobar una connexió i un precedent al desassossec de la joventut actual en l'*spleen* malenconiós que va caracteritzar la perspectiva dels autors i poetes del Romanticisme, presoners d'una conjuntura històrica de canvi rapidíssim i d'entrada a la *modernitat*, de decadència i difuminació de les estructures prèvies i dels cànons ètics i estètics precedents, de progrés tècnic i racionalització de la vida i, en definitiva, d'incertesa generalitzada sobre l'esdevenidor immediat (Baudelaire, 1863).

Possiblement l'estratègia de supervivència principal dels i les joves d'avui sigui refugiar-se en la multiplicitat, la interactivitat i els lligams comunitaris possibles gràcies al creixement

exponencial del món virtual, en contrast amb el panorama sòrdid i amargant que ofereix el "món real". En un context de realitats *líquides* i de manca de pautes clares, el desenvolupament tecnològic ha permès la creació d'un espai digital que comparteix moltes de les característiques essencials de l'era postmoderna: anonimat i individualitat, espai global deslocalitzat i transfronterer, temps ucrònic i present permanent, nomadisme i provisionalitat, addició i hedonisme consumista, escepticisme i asèpsia emocional, socialització feble i liquació d'estructures, hibridació d'identitats i circulació lliure -o quasi- de la informació (Feixa, 2001: p. 45-53; Bauman, 2008: p. 22-26). Al marge d'això, és una tecnologia que en bones mans indubtablement pot contribuir a la causa democràtica, atès que l'esborronament de l'autoritat en el camp digital afecta igualment el poder real civil i militar a la xarxa. Alguns estudis semblen apuntar als usos i contribucions que internet pot sumar a les pràctiques ja conegudes de participació i d'activisme en línia (Banaji i Buckingham, 2011). Però empesos per la voràgine del consumisme obsessiu també porta la llavor, és clar, dels perills de deshumanització i pèrdua de referents ètics i de valors immanents com els de compromís, treball, esforç, solidaritat, lleialtat o acció col·lectiva, citant alguns dels que formen part del bagatge politicoideològic de la "cultura del treball" pròpia de les societats en què aquest ocupa la centralitat de l'estructura social (Sennet, 2000; Miró i Ortiz, 2001: p. 55-64).

Arribats fins aquí, hem provat d'identificar els factors i característiques que afecten i perfilen les diverses joventuts contemporànies a casa nostra, dins un cúmul de processos de llarg abast que transcendeixen els límits lingüístics i les fronteres polítiques. De fet, la major part d'aquests tampoc no actuen exclusivament sobre les persones joves, sinó que aquestes són només un dels sectors afectats, amb l'agreujant que per causa de la seva posició de debilitat en l'estructura social en pateixen els efectes amb especial virulència. No cal obviar que algunes de les modificacions de fons en els sistemes de treball s'han encaminat principalment a generar un segon mercat de treball, perifèric i precaritzat, per tal d'acollir les noves incorporacions de la població activa en unes condicions diferents de les preexistents, aconseguides gràcies a l'esforç i la lluita d'èpoques cada dia més llunyanes. En aquest sentit, tal com hem provat de ressenyar, es pot parlar d'un programa d'*exclusió social programada* específicament dirigit contra la joventut amb conseqüències que s'estan manifestant a mitjà i llarg termini. Els fenòmens de crisi cíclica del mode de producció capitalista renoven periòdicament el cúmul de raons esgrimides per a la "reforma urgent" d'uns règims de benestar acusats d'insostenibles per part dels qui no toleren la més mínima acció redistribuïdora de la riquesa. El substrat adultocèntric i patriarcal, juntament amb els actors i argumentacions en auge de tipus políticoeconòmic neoliberal i conservador, han servit de base ideològica per a la justificació, en el camp simbòlic i jurídic, d'un veritable acarnissament orientat a desposseir de tot tipus de recursos de poder la població adulta de demà. Els i les joves han estat les primeres víctimes d'una guerra que no ha viscut encara les seves principals batalles.

(2) Les polítiques de joventut en temps de la crisi global

2.1 La necessitat d'una revisió crítica de les polítiques de joventut

Arran de les dades i les xifres esgarrifoses exposades i de les evidències difícilment discutibles d'una exclusió social programada de la joventut en tant que mà d'obra d'última incorporació al mercat laboral, és lícit preguntar-se: de què han servit tots aquests anys de polítiques de joventut? En quin sentit han ajudat a evitar els efectes lesius de les tendències de fons de la macroeconomia i la política local i global? Han abordat les problemàtiques reals? Té sentit la seva existència en el context actual...? Aquestes no són preguntes noves sinó que, de fet, han acompanyat la pròpia evolució de les polítiques de joventut des de la seva implantació en temps de la recuperació democràtica. El balanç de la seva història ha de contemplar les dificultats afegides d'aquesta disciplina que a casa nostra era, com aquell qui diu, desconeguda fins els anys vuitanta. Amb l'esclat creatiu produït per l'alliberament de les forces de la societat civil que la dictadura havia mantingut soterrades amb mà de ferro durant quatre dècades, s'inicià un camí de trenta anys que ha merescut nombroses revisions, des del punt de vista teòric, en una constant voluntat d'actualització i redefinició atenent els canvis sociològics i del context històric experimentats per les successives generacions de joves.

En termes generals, Catalunya ha estat un país pioner -dins el marc estatal i sud-europeu- en el desenvolupament de les polítiques de joventut, amb una especial riquesa en la producció de models teòrics i d'aplicacions pràctiques, tot i que hi ha semblances i connexions clares entre l'evolució viscuda per aquestes a nivell català i espanyol. L'evolució a nivell de l'Estat tal vegada ha anat més vinculada a les mutacions viscudes per les estructures administratives ençà del tardofranquisme i la posterior descentralització de les competències en matèria de joventut, la creació del nou INJUVE l'any 1985 i les directrius marcades pels successius plans interministerials (Cruz, 2004; Comas, 2007). Per al cas de les polítiques a Catalunya hi ha diverses obres i articles de síntesi històrica i conceptual (Llopart i Serracant, 2004; Soler, 2005 i 2010; Secretaria de Joventut, 2010) que permeten resseguir un recorregut essencialment format per quatre etapes: 1976-1985, 1985-1996, 1996-2005 i 2006-actualitat. Partint del cèlebre article 48 de la Constitució de 1978, el qual commina els poders públics a promoure la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural, en els primers anys de la transició i l'entrada a la democràcia varen desplegar-se els primers serveis específicament dirigits a la població juvenil, encara immersos en el procés d'estructuració i consolidació de les administracions públiques. No cal obviar, en aquesta etapa, l'empenta i l'embranchada que varen aportar les entitats juvenils amb la constitució de la Taula de Joves el 1976, l'organització del I Congrés de la Joventut de Catalunya el 1977, la fundació del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya el 1979 o del Consell de la Joventut de Barcelona el 1980. Inicialment, emperò, aquests recursos varen ser de tipus assistencialista i s'orientaren de forma quasi exclusiva al lleure i l'associacionisme infantil i juvenil. Fou a partir de 1985, amb la celebració de l'Any Internacional de la Joventut i l'impuls del primer *Pla Jove* per part de l'Ajuntament de Barcelona, que s'entrà en una nova fase en què es posaren les bases per a les primeres polítiques *integrals* de joventut. En un context d'elevat atur juvenil i d'un augment del risc de marginació social, es volgué superar el restringit marc d'actuació en el lleure i ampliar els objectius a tots els àmbits que afectaven la vida dels i les joves, amb especial èmfasi en la inserció socioprofessional i la transició a la vida adulta. Després de la decaiguda produïda en els anys de la Barcelona olímpica, a partir de mitjan de la dècada dels anys noranta es produí un gir discursiu que posà en dubte l'efectivitat i els resultats d'aquestes aproximacions, tot identificant que els canvis produïts en la condició

juvenil requerien de les polítiques públiques una acció diferencial que, més enllà de perseguir la incorporació a l'adultesa, permetés experimentar i gaudir totes les potencialitats del període juvenil, entès com una etapa vital en si mateixa i no només com a transició. Neixen així les anomenades “polítiques afirmatives”, produint una fractura en l'àmbit dels estudis i pràctiques sobre la joventut, entre els defensors i detractors d'unes i altres. Aquesta dicotomia generarà nombrosos debats i centrarà la discussió teòrica entre professionals i investigadors durant una dècada. L'emergència de la crisi internacional a partir de 2007-2008 constituirà un nou escenari amb implicacions locals i globals, i posaran en boga una proposta de síntesi dels dos paradigmes anteriors, centrada en la reivindicació de la plena ciutadania de les persones joves, a la qual retornarem més endavant. A nivell legislatiu i organitzatiu, aquesta evolució va reforçant-se gradualment amb l'estructuració de les àrees, departaments i regidories de Joventut a tots els nivells de l'administració catalana -Generalitat, Diputacions, consells comarcals i ajuntaments-, i l'aprovació del *Pla Nacional de Joventut de Catalunya* l'any 2000 i de la *Llei de Polítiques de Joventut* el 2010, a més d'altres plans d'actuació i projectes d'abast provincial, comarcal i municipal.

Així com existeixen diverses aproximacions que reconstrueixen i valoren aquesta breu però intensa trajectòria històrica de trenta anys, sobretot des del punt de vista del debat doctrinari a l'entorn dels diferents paradigmes exposats, no comptem amb estudis o recerques que de forma rigorosa i empírica avaluïn l'impacte real aconseguit per les polítiques de joventut pel que fa a la transformació de la realitat juvenil. La situació de desprotecció i fragilitat creixent que pateix la joventut del país, agreujada arran de l'esclat de la crisi econòmica internacional, ha posat en evidència l'abast del tot insuficient de les polítiques públiques orientades a les persones joves (Comas, 2011: p. 22-23). De forma genèrica es considera que el desplegament en el camp de la teoria, molt ambiciós i de referència per a d'altres sectors de les polítiques públiques pel que fa a la generació de propostes i metodologies de treball –les principals aportacions en aquest sentit han estat els conceptes d'*integralitat* i *transversalitat*-, no s'adiu amb una realització en la praxi concreta que ha quedat molt lluny de la grandiloquència i les intencions declarades als plantejaments teòrics. La distància entre el paper i l'acció s'evidenciaria en la deficient actuació pel que fa als objectius de la “tríada nuclear” -educació, treball i habitatge-, una aplicació minsa dels tan proclamats principis operatius de transversalitat entre institucions i programes, la confusió sobre l'àmbit competencial específic de les àrees i departaments de joventut en funció del seu encaix en l'estructura institucional, l'ambició desmesurada dels objectius teòrics sense correspondre's amb la capacitat i els recursos materials per a posar-los en pràctica, i la insuficiència de pressupostos i de plantilles de tècnics professionals. Entre les causes principals d'aquests desajustos s'han assenyalat l'escàs reconeixement que mereixen les polítiques de joventut des de l'esfera pública i l'àmbit de decisió política, que ha conduït a un menyspreu de les propostes i les conclusions de les recerques i sovint ha suposat unes condicions de treball precàries per als tècnics encarregats de dur-les a terme, i l'esmentada distància entre els pressupòsits teòrics i els resultats de l'acció en la pràctica concreta (Montes, 2011: p. 74-82). Des del context del País Basc, i concretament des de la pionera Diputació de Gipuzkoa, s'ha insistit en més d'una ocasió en la funció essencialment escenogràfica de les polítiques de joventut, considerades mers *simulacres* destinats a visualitzar la presència d'una presumpta atenció pública cap a les qüestions que afecten els i les joves, inexistents en una realitat caracteritzada per les reduïdes dotacions econòmiques dels programes, la insuficiència dels recursos humans disponibles, l'absència de la participació activa dels joves en la definició de les polítiques i la indefinició generalitzada en un àmbit de joventut al qual es proporciona un recolzament i una consideració molt minses (Agiriano *et al.*, 2002; Castaño i Zinkunegi, 2011).

Els estudis de l'evolució històrica de les polítiques de joventut a Espanya confirmen l'existència

en el seu si d'una contradicció central, atès que aquestes s'enuncien en el pla discursiu com a polítiques emancipatòries i de transició, però es concreten en la pràctica com a polítiques afirmatives i identitàries (Comas, 2007a: p. 24). S'ha apuntat que aquest desajustament paradoxal es correspon amb una preeminència del desenvolupament teòric, singularment influït per les propostes i estudis provinents d'altres països amb realitats distintes de la local, en contrast amb una reduïda observació empírica de la societat destinatària de les polítiques definides. Tal vegada producte de l'herència de la transició a la democràcia, període en què varen obrir-se les portes a les contribucions des d'altres contextos nacionals, l'aplicació automàtica de les anàlisis derivades de la literatura forana hauria conduït a l'eixamplament de la distància entre l'assagística i la realització pràctica de les polítiques de joventut. Sigui com sigui, és evident que aquestes s'han vist afectades per una retòrica que deslegitima, per insuficients, les aplicacions reals, combinada amb una constant invisibilitat social de les accions produïdes i la preeminència d'una visió cultural vinculada a una forta noció de protecció familiar que considera els i les joves com a *“personas dependientes, sin criterio propio, usuarios, consumidoras, en vez de ciudadanos activos con un fuerte potencial transformador”* (Libro Blanco Políticas de Juventud en España, p. 78). Les anàlisis diacròniques de l'evolució dels pressupostos, els objectius i els marcs d'actuació definits pels programes interministerials de joventut, així com les partides destinades a les tasques i serveis impulsats des de l'INJUVE, demostren que en termes generals hi ha hagut una variació molt pobra en les estratègies proposades i un creixement modest en els recursos destinats a les polítiques de joventut a nivell espanyol (Comas, 2007a: p. 68-71; Camacho, 2011: p. 50-58).

A l'altre cantó de la balança és imprescindible valorar, també, els encerts i èxits recollits per unes polítiques que varen haver de començar de zero després del període d'endarreriment social i subdesenvolupament que va significar la llarga nit del franquisme; que malgrat les contradiccions inherents al seu desplegament no s'han vist paralitzades i han provat de transformar les realitats amb les mínimes assignacions pressupostàries de què disposaven; que han acomplert una primera fase de consolidació de professionals, equipaments i serveis específicament destinats a la joventut; que malgrat patir menyspreu i indiferència per part dels estaments polítics i socials han aconseguit mantenir la necessitat de les polítiques de joventut en l'agenda de l'acció pública; i que, en termes generals, han suposat una contribució positiva per a la millora de la situació de les persones joves, tot i no ser suficient (Montes, 2011: p. 82-83). Cal ser conscients, també, dels poderosos entrebancs i obstacles que han hagut de superar des d'una posició de feblesa i infradotació estructurals, tals com la concatenació de successius períodes de crisi econòmica a Espanya amb especial incidència en la població jove (ens referim a les recessions de 1973-88, 1993-96 i 2008-2012) o la competència que suposen les polítiques privades de joventut -o de mercat-, les quals sovint són més visibles i disposen de més recursos que les públiques, i que s'encaminen a la constitució d'un exèrcit de consumidors disciplinats i acrítics a partir de la consolidació dels *estils de vida juvenils* basats en el consumisme desaforat, l'oci despreocupat i la individualització extrema (Cádiz i Cardona, p. 118-123). Aquesta interferència des dels poderosos terrenys de la publicitat, el màrqueting i la promoció comercial és una assignatura pendent per als estudis de les polítiques de joventut a Catalunya i Espanya, que tanmateix podria desvetllar els nombrosos efectes nocius que aquesta produeix sobre la mentalitat i les identitats de la població juvenil.

Recuperant el que hem provat d'establir en l'apartat anterior, resulta obvi que els tímids resultats aconseguits per les polítiques de joventut no han pogut introduir més que petites correccions al procés històric de desballestament de les clàusules de protecció social que ha produït l'exclusió generalitzada dels i les joves de les possibilitats d'emancipació i de l'exercici ple de llur condició de ciutadania. La professionalització i la consolidació d'algunes unitats i programes destinats a la població juvenil no són suficients i resulten innocus davant la

mobilització de poderoses forces socials al servei d'un projecte de reestructuració de l'esfera productiva que compta amb fortes implicacions en la dimensió jurídica, cultural i simbòlica. Les aproximacions neutrals, despolititzades i asèptiques sobre les problemàtiques dels i les joves no poden continuar amagant les conseqüències traumàtiques que l'acció política dels governs de diversa coloració política, inspirats pels paràmetres i dogmes del neoliberalisme, ha provocat i continua provocant en aquest segment demogràfic. Si cada època de la història recent ha demandat i modelat unes polítiques de joventut a mida de les necessitats i requeriments del moment, és especialment transcendent que puguin generar-se unes polítiques útils adequades a la difícil conjuntura actual, en què està amenaçada la pròpia continuïtat del sistema social. En aquests temps incerts, *“el repte és rescatar allò que de sòlid resta de les polítiques integrals, conservar allò que de gasós resta de les polítiques afirmatives, tot explorant les formes i continguts d’unes polítiques líquides per construir (una cosa molt distinta de la liquidació de les polítiques del benestar i de les polítiques de joventut, com alguns voldrien)”* (Feixa, 2007: p. 59-60). I aquesta transformació en profunditat, tan complexa com irrenunciable, difícilment podrà endegar-se sense una participació protagonista dels i les joves i, especialment, del moviment associatiu juvenil.

2.2 Polítiques de ciutadania activa i participació juvenil

Vivim una època de recessió econòmica que ha vingut acompanyada d'un replegament de les estructures democràtiques, cada cop més inoperants i impotents davant l'evolució d'una macroeconomia al servei dels grans capitals financers i dels principals conglomerats empresarials del planeta. El protagonisme dels organismes monetaris internacionals no democràtics -FMI, Banc Mundial, OMC- en la definició de la política econòmica, la cessió de la sobirania dels estats a instàncies superiors de funcionament difús -el sistema polític pseudoparlamentari de la Unió Europea- i la preeminència dels dictàmens d'uns i altres sobre les polítiques i els programes electorals escollits per la via democràtica ha deslegitimats els sistemes de representació vigents. La banalització de la política amb escàndols de corrupció i nepotisme i la cristallització d'una *cleptocràcia* que ha normalitzat la malversació de fons públics han contribuït de forma especial al descrèdit de tot el marc polític actual, fomentant la desafecció i l'abstencionisme creixent entre una població que no es considera ni representada ni protegida pels seus mandataris. Paral·lelament, la proliferació de casos de politització o d'actuació interessada de la jurisprudència ha llimat la confiança en la justícia i les seves institucions. La degradació i la decadència dels valors de l'ètica democràtica han deixat reure seu un buit que han omplert a bastament les lògiques del consumisme i l'individualisme, credo fonamental de l'era actual. Aquest ha estat un fenomen particularment intens a Espanya, on predomina encara un substrat sociològic predemocràtic amb un fort arrelament dels valors ultraconservadors i el pensament reaccionari, una gran influència dels interessos de la jerarquia eclesiàstica i dels grans grups empresarials i financers, i una concepció classista i neofeudal del repartiment de la propietat i la riquesa (Navarro, 2009; Navarro et al., 2011). Sembla que la tan declamada *postmodernitat* no només no ha superat els valors de la societat moderna sinó que ens ha fet retrocedir a un context *premodern* en què els objectius i lluites de la Il·lustració contra el despotisme, l'autocràcia i l'obscurantisme tornen a recuperar el seu vell protagonisme.

Resulta evident que els efectes d'aquest cúmul de tendències a escala planetària no poden ser combatuts de forma sectorial i unilateral per les polítiques de joventut, que prou feina tenen amb mantenir els equips professionals i desenvolupar modestos plans d'actuació local. Es fa necessari eixamplar el marc conceptual per tal de situar-se en el context més ampli de l'anàlisi i la discussió teòrica a l'entorn de les polítiques socials en aquests temps de crisi social, econòmica i ètica. En les darreres dècades, nombroses aportacions des de diferents corrents de pensament en el camp de les ciències socials han situat l'èmfasi en la qüestió de la ciutadania i les seves modalitats d'exercici, com a element central d'anàlisi d'unes societats en contínua transformació. Liberals, comunitaristes i republicans cívics, i més recentment pensadors del neoliberalisme i del feminisme, han confrontat opinions i paradigmes diversos per tal de donar explicació a uns processos de canvi que han posat en entredit la validesa mateixa del concepte com a paràmetre per definir l'estatus d'inclusió i de pertinença a una determinada comunitat social (Benedicto i Morán, 2002: p. 6). Des d'una perspectiva substantiva, que ens permet analitzar els trets fonamentals del model de ciutadà hegemònic a les societats occidentals, es ratifica una gradual erosió dels drets formals de ciutadania, cada cop més intangibles i menys adequats per a una multiplicitat de perfils que desborden els límits estrets de la noció tradicional de ciutadà ideal. Aquesta imatge ideal està definida per quatre característiques essencials, cadascuna de les quals estableix un principi específic d'inclusió/exclusió: el primer i més important és la integració socioeconòmica de l'individu a partir de la seva participació en el sistema productiu i el mercat de treball; en segon lloc, un ciutadà és una persona que gaudeix d'una sèrie de drets reconeguts per part de l'Estat, bàsicament articulats al voltant de la nacionalitat; en tercer lloc, aquests drets es corresponen amb un compendi de deures i obligacions, fonamentalment el pagament dels impostos i el

compliment de les lleis establertes; finalment, un ciutadà és una persona que té la possibilitat d'intervenir en l'esfera pública i participar dels assumptes col·lectius en diversos graus d'intensitat (Benedicto, 2011: p. 5-8).

No hi ha dubte que la reconstrucció a què hem fet referència es correspon amb un model clàssic i abstracte de ciutadania, segons el qual queden exclosos tots els grups socials que no compten amb una ocupació laboral reconeguda dins el mercat de treball i no contribueixen a l'erari públic per mitjà de les cotitzacions a la seguretat social. De fet, són aquests paràmetres els que continuen condicionant, en bona mesura, alguns dels drets de ciutadania actuals com ara la prestació d'atur o les pensions de jubilació, vinculades a les tributacions realitzades per l'individu durant la seva vida laboral. Això deixa al marge del gaudi d'aquests ajuts les persones -principalment dones- que exerceixen de mestresses de casa o que s'ocupen de persones dependents sense concurrència de relacions monetaritzades, o aquelles persones -principalment joves- que no han pogut obtenir una feina o que es veuen obligats/des a treballar sense un contracte legal. Aquest mecanisme basat en la cotització salarial, no només menysté el paper central de les dones en la provisió de benestar en l'esfera familiar i privada, sinó que estableix una categoria restringida de beneficiari de les prestacions socials centrada en el model patriarcal i androcèntric del *male-breadwinner* com a únic sustent de la unitat familiar, perfilant alhora una condició subalterna de ciutadania delegada per a la resta dels seus integrants (Flaquer, 2004; Almeda i Sánchez, 2007; Benedicto, 2011).

En la mateixa línia, la necessitat de disposar de la nacionalitat situa en la marginalitat del sistema tots aquells individus d'origen estranger que, independentment del seu nivell d'implicació econòmica, social o política, no ostenten la categoria de nacional i per tant no poden gaudir d'alguns drets -però sí que han de complir amb totes les obligacions-. Es tracta d'un discurs individualista que oculta les diferències i la diversitat socials, *“que desconeix les relacions desiguals de poder d'uns sectors socials i altres, la qual cosa provoca subordinació, fins i tot exclusió, dels més desfavorits. Després d'un discurs universalista i impersonal que diu que busca la inclusió per mitjà de la generalització de drets per als individus que compleixen els requisits de pertinença abans discutits, s'oblida l'existència d'una sèrie de característiques, com el gènere, l'edat o l'origen ètnic, que introdueixen especificitats que xoquen frontalment amb les previsions d'aquest model abstracte. El resultat és l'exclusió de la ciutadania. Els membres d'aquests col·lectius, com les dones, els joves o els immigrants, troben grans dificultats per arribar a ser ciutadans, fins que no s'ajusten al model establert, o bé acaben convertint-se en ciutadans de segona classe”* (Benedicto, 2011: p. 9). Parlem, així doncs, d'un sistema de lògica segregacionista, que acapara els privilegis de la plena ciutadania per a una part concreta de la població, i que a més consolida una concepció passiva de la ciutadania, basada en l'assimilació del ciutadà com a *rights-claimer*, és a dir un *“client-consumidor dels serveis socials oferts per l'Estat, que només busca satisfer els seus desitjos i necessitats individuals”*, oblidant el paper del ciutadà com a *“subjecte de drets polítics que participa activament en la construcció de la comunitat”* (Benedicto, 2011: p. 10).

Davant d'aquesta obsolescència contrastada, hi ha un corrent renovador que proposa la “ciutadania activa” com a nova forma d'articular els drets i els deures de la condició cívica en ple segle XXI, tot situant l'agency o capacitar d'agència, és a dir d'acció autònoma i de transformació de l'entorn, en el centre de la discussió. El terme “ciutadania activa” ha estat utilitzat des de diverses tendències analítiques, i el sentit que aquí se li atribueix supera les nocions simples del conservadorisme anti-intervencionista i del discurs tecnòcrata i desideologitzat que mantenen les institucions europees al respecte. Es persegueix superar la noció unilateral de la ciutadania que representa el ciutadà com a receptor d'estatus, subvertint aquest model i proposant-ne un de nou construït a l'entorn de la pràctica democràtica, la

implicació comunitària i l'*apoderament* individual i col·lectiu. Només es poden contrarestar i revertir els efectes nocius de la conjuntura de constrenyiment dels mecanismes democràtics que vivim amb un bolcament massiu de la societat civil en l'elaboració de discurs polític i social, reprenent el seu paper constitucional com a dipositària última de la sobirania i legitimadora de les normes i les institucions democràtiques. Es tracta, establint un símil de discutible aplicació però d'indubtable simbolisme, de recuperar la noció del *dret sagrat* a la insurrecció i la rebel·lió del poble contra l'opressió i la tirania que reconegueren les *Declaracions dels Drets de l'Home i del Ciutadà* de la França revolucionària de 1789 i 1793. Davant l'ofensiva actual per part dels poders financers, que ha desvirtuat la política institucional i ha arrabassat la iniciativa social als Parlaments en favor dels organismes econòmics internacionals, és imprescindible una nova irrupció de la ciutadania, de les classes populars, en forma de desobediència civil que reclami llur participació i capacitat de decisió en els assumptes públics. Cal avançar en un programa de reforma integral que superi les limitacions actuals i avanci envers una democràcia participativa refractària al control oligàrquic, la manipulació informativa i la destrucció del medi ambient (Fernández Buey, 2005).

Recuperar la iniciativa política ciutadana és el pas previ indispensable per a poder estimular un canvi de rumb en el decurs dels esdeveniments històrics. No cal insistir en el fet que els greus perills d'exclusió social que hem assenyalat al capítol anterior -i que no afecten exclusivament la joventut- demanen, per sobre de tot, actituds decidides i una valentia política suficient per tirar endavant transformacions en profunditat dels paràmetres que regeixen actualment la nostra societat. Es tracta de tornar a contraposar la legitimitat democràtica de la majoria a les intencions monopolitzadores de l'oligarquia parasitària. De primer antuvi, cal una bona dosi de coratge per tal d'afrontar els interessos i l'ambició desmesurada de la màfia immobiliària, que pugui reconduir la dramàtica situació que viu el sector a partir d'una nova perspectiva construïda a partir de les nocions de l'habitatge social com a bé d'ús públic subjecte al dret universal de disposar d'un lloc digne en el qual residir. Penalitzar la multipropietat de pisos buits a partir de l'increment impositiu i les sancions administratives pot ser un bon full de ruta per començar, així com introduir regulacions estrictes que limitin el preu del metre quadrat per als mercats de lloguer i de compra-venda. Tot seguit, és de màxima urgència abordar una reforma integral del mercat de treball que contraresti els efectes lesius de trenta anys de desregulació i precarietat, augmentant el sector públic -proveïdor insubstituïble dels sistemes de benestar- i avançant cap a sistemes de reducció de la jornada per tal d'encabir els milions de persones que es troben actualment atrapades en el cercle viciós de l'atur i els contractes de treball temporal. Aquesta acció reformista hauria d'inserir-se en un marc més general de transformació de les estructures productives a Catalunya i Espanya, orientant els recursos disponibles cap a un nou model basat en les activitats econòmiques que permeten la generació de valor afegit i la creació de llocs de treball, tals com les energies renovables, les noves tecnologies o els serveis de benestar i dependència. No cal dir que, en un àmbit més global, res de tot això no pot prosperar sense el sotmetiment del món de les finances, les entitats bancàries i l'economia especulativa a uns límits estrictes que mai no haurien d'haver-se excedit, evitant les formes de terrorisme financer que han posat en crisi les conquestes polítiques i el progrés social aconseguit en 150 anys de lluites i reivindicacions populars (Navarro *et al.*, 2011). Es tracta, en definitiva, d'un procés de reconquesta, de l'articulació d'una resposta ciutadana pacífica que possibiliti l'establiment d'un ordre social basat en la democràcia política, social i econòmica (Diversos autors, 2011).

Com encaixa el paper dels i les joves, i particularment de les polítiques de joventut, en aquest discurs propi d'una situació d'emergència? De seguida es fa palès que l'ambició i profunditat de l'esmentat programa reformista queden fora, de totes de totes, de la capacitat d'intervenció

actual d'unes polítiques tradicionalment marginals i escassament dotades. Nogensmenys, i sense oblidar les actuacions en matèria d'emancipació, les polítiques de joventut poden ser un instrument privilegiat per tal de generar les condicions per a una revitalització cívica. A primer cop d'ull, el protagonisme del jovent és potencialment clau en tant que col·lectiu socialment desplaçat i afectat per la discriminació, d'una banda, i sector social emergent que esdevindrà la població adulta futura, de l'altra. La solidesa i articulació de l'exercici quotidià de la ciutadania activa entre la joventut és un element decisiu per a la seva extensió i perdurabilitat, ja que la intervenció en l'etapa de formació i definició de la personalitat permet la interiorització i la socialització dels aprenentatges que es mantindran posteriorment al llarg de la vida adulta. Seguint les intuïcions de Lev Vigotsky, s'han aportat evidències empíriques que confirmen que el rodatge i l'educació en la ciutadania activa ha d'anar de més a menys, això és, ha de ser particularment intens en les etapes de l'adolescència i la primera joventut per tal d'adquirir les competències i els hàbits necessaris per a la seva pràctica (Comas, 2007). De fet, existeixen nombroses experiències i estudis que demostren la possibilitat d'estimular la participació social també en el període d'infantesa dins el context educatiu (Trilla i Novella, 2001). És en aquest aspecte de l'esfera educativa, referent a les característiques dels processos cognitius superiors i la conveniència d'iniciar l'aprenentatge cívic en edats primerenques, on rau la importància preeminent de l'acció de les polítiques de joventut pel que fa a la promoció de la ciutadania activa entre la població juvenil.

Arribem, així, a la qüestió de la *participació juvenil*, clixé per excel·lència del discurs social sobre la joventut i de les pròpies polítiques destinades al col·lectiu jove. La profusió de declaracions que la situen com a element indispensable dels principis teòrics i les línies d'acció és inacabable i s'estén des de l'àmbit local -significativament el *Pla Nacional de Joventut de Catalunya 2010-2020* i la *Llei de Polítiques de Joventut*- fins a les recomanacions i directrius establertes als informes de les Nacions Unides, passant per la legislació espanyola -que la recull com a principi rector d'obligat compliment per part dels poders públics (Goig i Núñez, 2011)- i europea. Les declaracions, dictàmens i recomanacions comunitàries són citades amb especial entusiasme en un bon nombre de treballs, plans i investigacions sobre la participació juvenil. És cèlebre la frase que enceta la *Carta europea sobre la participació dels joves en la vida local i regional* i que afirma que “*La participación activa de los jóvenes en las decisiones y actividades llevadas a cabo en los planos local y regional es fundamental para la consolidación de sociedades democráticas, inclusivas y prósperas*”. Tot i l'aparença de voluntat real d'eixamplament de les vies de participació, les sentències grandiloqüents i la crítica superficial de les estructures participatives deficientes que caracteritzen tots els nivells de l'edifici institucional europeu, aquestes declaracions de bones intencions es limiten al camp discursiu i no aborden ni plantegen les causes reals de l'exclusió de bona part de la joventut europea de la plena ciutadania. Es parla contínuament d'estimular la participació, d'integrar socialment els i les joves, de fomentar el compromís comunitari, però no s'identifiquen ni analitzen els dèficits democràtics gravíssims que han estat una constant des de la fundació del projecte de convergència econòmica, monetària i política de l'Europa occidental (Taibo, 2006). En sintonia amb la documentació continental, la legislació i els plans directors a nivell estatal i català també obvien de forma sistemàtica que l'impediment insalvable a la participació és la pobresa i debilitat de l'edifici institucional de la democràcia a Catalunya i Espanya, el servilisme dels principals actors polítics amb els interessos dels grans grups econòmics, el càncer de la corrupció, la nul·la independència dels mitjans de comunicació i la manca generalitzada de cultura democràtica en les institucions i la població. Mantenir-se al marge d'aquesta anàlisi i limitar-se a l'enumeració de les problemàtiques detectades en el cos social sense atacar amb coherència les seves causes estructurals és un exercici d'hipocresia moral que, lluny de contribuir a la transformació de la realitat, només satisfà el manteniment i la reproducció de l'*statu quo*.

La hipocresia i la mediocritat intel·lectual són també el refugi d'un cert discurs, tan reiterat com esgotador, que assegura que les persones joves no participen i estan instal·lades en l'apatia, la despreocupació, el desinterès i el passotisme. Aquesta visió, molt incrustada en un cert corrent reaccionari de l'opinió pública i del periodisme que insufla la línia editorial d'un nombre escandalosament gran de mitjans de comunicació, afirma que la joventut només es preocupa de si mateixa, de la diversió i el gaudi permanents, desoïnt qualsevol qüestió relacionada amb la vida social i els afers públics. Afortunadament, disposem d'una col·lecció rica i variada d'estudis, articles i recerques en aquest àmbit que demostren, de forma rotunda, que els i les joves manifesten un interès pels assumptes socials i polítics equiparable al de la població adulta, i que la seva participació a través de les noves formes de mobilització política compensen una tendència innegable a l'abstencionisme en els processos electorals (Serrano *et al.*, 1999; Sellarès, 2003; González *et al.*, 2007; Ferrer, 2006 i 2009). Algunes interpretacions han proposat les tesis de l'*esponjament participatiu*, que explicaria la diversitat fluctuant en la intensitat i la densitat de la participació entre sectors diversos de la joventut i al llarg de les pròpies trajectòries vitals dels i les joves, i la de *replegament* a nivell simbòlic, retòric i ètic per tal de sintetitzar les diverses lògiques juvenils i les transformacions que aquestes evidencien en les modalitats de participació (González *et al.*, 2007). Dades molt recents sobre participació política a Catalunya constaten que els nivells de desafecció i de satisfacció amb el sistema polític són pràcticament idèntics entre joves i adults, i que en general la gent jove se sent més allunyada dels partits i organitzacions polítiques tradicionals i se situa en posicions ideològiques més extremistes, alhora que s'associa menys però ho fa amb més intensitat assumint una major responsabilitat al si de les entitats i els projectes, especialment en el món del voluntariat (OCJ, 2012).

En resum, les veus que preconitzen la baixa preocupació i implicació de la joventut pels assumptes de la vida pública estenen la desinformació i la ignorància interessades per tal que res no canviï. Són també aquestes perspectives obtuses sobre la problemàtica de la participació juvenil les que justifiquen i preveuen sistemes d'adoctrinament formal que pretenen traslladar els valors i comportaments socialment acceptats com a propis del "bon ciutadà" per tal d'incitar i motivar el compromís cívic d'infants, adolescents i joves. Aquest tipus de programes educatius sovint mantenen discursos que desvirtuen i perverteixen les enormes possibilitats de la ciutadania activa, liquidant el seu potencial creatiu i reduint la seva definició a un compendi d'orientacions que privilegien una visió "normativitzada" i estandaritzada de la condició ciutadana (Benedicto, 2011: p. 24-25). Un cop més, s'ha volgut ensenyar com ser ciutadans al jovent mentre se l'ha mantingut, encara, fora de l'exercici real de la ciutadania que, per llei, els pertoca. S'insisteix, en aquests casos, en una incongruència manifesta: resulta obvi que no pot aprendre's el que és el compromís cívic sense dur-lo a terme, fonamentalment perquè la ciutadania és en essència una pràctica social. Ben al contrari, és en el seu exercici que hom estableix una relació dialèctica amb la condició de ciutadà o ciutadana, relacionant-se amb l'entorn social i identificant la pròpia capacitat d'agència per actuar, intervenir i transformar-lo. Calen, doncs, projectes i espais reals per a la posada en pràctica de l'instrumental cívic que permetin l'aprehensió i l'habitució de la convivència democràtica. I és en aquest punt que es genera una potencial i interessant confluència entre els interessos de les polítiques juvenils de plena ciutadania i les necessitats del moviment associatiu juvenil, que analitzarem en el capítol següent.

(3) El moviment associatiu juvenil com a instrument d'aprofundiment democràtic

3.1 El moviment associatiu i la promoció de la ciutadania juvenil

Fins aquí hem vingut parlant de la necessitat d'una revifalla de l'acció col·lectiva, la participació ciutadana en els assumptes públics i el renaixement del compromís cívic com a requisits indispensables per a revertir les tendències actuals en el món de la política i l'economia globalitzades. És notori que unes transformacions d'aquestes magnituds no poden ser acomplertes per l'acció en solitari dels actuals actors polítics des d'unes institucions que han perdut bona part de la seva legitimitat social i de la seva capacitat d'incidència. Es tracta d'un procés de construcció de teixit social que només pot realitzar-se de baix a dalt, enfortint i ampliant les estructures polítiques a partir de la revitalització de la societat civil organitzada. No és una dinàmica que calgui començar de zero. La realitat associativa, a Catalunya i també a bona part d'Espanya, s'articula en una enorme xarxa que presenta una gran riquesa, complexitat i diversitat sobre la qual ha de bastir-se el rearmament ideològic i organitzatiu del contrapoder popular. Ens referim, és clar, a les associacions de veïns i veïnes i les federacions del moviment veïnal, als agents i les entitats del món de la cultura, a les organitzacions i moviments sindicals, a les entitats i col·lectius excursionistes i de coneixement del medi natural, a les estructures d'ajut social i de voluntariat, a les entitats i federacions de cooperació al desenvolupament... Alhora, no es pot obviar el paper protagonista de les reivindicacions democràtiques que en els darrers temps han adquirit i exercit amb força els moviments socials de tipologia diversa, tals com el moviment feminista, pels drets sexuals i reproductius, ecologista, antimilitarista, antiracista i antifeixista, okupa, per l'habitatge digne, etcètera.

En aquest context, el moviment associatiu juvenil -MAJ, segons les pròpies sigles que s'adjudica a si mateix-, entès com "*l'expressió de l'exercici del dret a l'associació per part dels i les joves, en totes les seves possibles formulacions, des d'aquelles més consolidades i estructurades fins a aquelles més embrionàries i senzilles*" (CNJC, 2002: p. 9), ha estat i continua essent un dels sectors més dinàmics i concentradors de capital social i potencialitat transformadora. Els seus orígens a Catalunya es remunten a les organitzacions juvenils del republicanisme federal de finals de segle XIX, i ha tingut sempre una trajectòria molt vinculada a les vicissituds i els canvis històrics experimentats per la societat catalana (Ucelay *et al.*, 1987). Així, visqué la repressió de la Restauració i la dictadura de Primo de Rivera, experimentà un moment d'auge en el prolífic període de la Segona República, i fou durament reprimat i quasi aniquilat pel règim feixista del general Franco, exceptuant les entitats de tipus cultural i excursionista vinculades a les parròquies i a l'església, i les poques organitzacions polítiques i sindicals que maldaven per sobreviure en les duríssimes condicions de la clandestinitat. A les darreries del franquisme, i sobretot en el període de la transició, el creixent associacionisme juvenil destacà com a agent implicat en la reconstrucció democràtica per la seva vitalitat i dinamisme, amb una tendència a l'autoreconeixement i l'articulació organitzativa molt notables. D'aquesta manera es constituïren diverses plataformes des de les quals construir, difondre i defensar el discurs d'una joventut que exigia del nou període l'atenció a les seves problemàtiques específiques que el franquisme havia obviat durant quaranta anys: des de l'any 1976 el Consell de Forces Polítiques Juvenils i la Taula Coordinadora d'Entitats i Moviments de Joventut de Catalunya, més coneguda com a *Taula de Joves de Catalunya*, exercien aquestes funcions de coordinació i representació de la joventut organitzada del país. El 1977 se celebrà el I Congrés de la Joventut de Catalunya que aprova la *I Carta de la Joventut Catalana*. Les seves principals reivindicacions foren l'establiment de la majoria d'edat als 18 anys, l'abolició del servei militar obligatori, l'abordatge del problema creixent de l'atur i la

marginació juvenils i la consolidació de les llibertats i les estructures democràtiques, també en l'àmbit del MAJ. Arran d'una proposta de la Taula de Joves, la Generalitat restaurada decretà la creació del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CNJC) l'abril de 1979 amb les funcions de coordinar les entitats i moviments juvenils i fer de pont entre el MAJ i l'Administració.

A partir d'aquest moment, el CNJC esdevindria el principal actor de l'associacionisme juvenil català, catalitzant les seves inquietuds i necessitats i assumint els seus posicionaments públics. L'any següent se celebrà la seva primera Assemblea General i s'inicià una trajectòria d'estabilització institucional i maduració que passaria per diverses etapes: el 1984 participaria de la creació del Consejo de la Juventud de España (CJE), del qual es retiraria posteriorment el 1996; el 1986 aprovà els estatuts i es posà en marxa un gabinet de premsa propi; el 1988 clouria el 2n Congrés de la Joventut de Catalunya que elaboraria la *II Carta de la Joventut Catalana...* Fou un procés de superació del discurs heretat del context de la lluita antifranquista amb l'establiment d'uns nous horitzons, molt més ambiciosos, situats en l'escenari de la nova democràcia construïda sobre paràmetres propis dels sistemes de benestar europeus (Domènech, 2008; CNJC, 2010). Es posà l'èmfasi en les polítiques integrals centrades en l'emancipació dels joves i els obstacles creixents pel que fa a l'adquisició d'un treball i un habitatge dignes, així com la qüestió de gènere i l'extensió dels consells locals de joves a tot el territori. Aquests plantejaments estratègics toparien amb la impossibilitat de dur a la pràctica els objectius proposats i amb un recel creixent per part de l'Administració. Després d'instal·lar-se en diversos moments de crisi i estancament durant bona part dels anys noranta, reprengué l'empenta creativa a partir del tombant del nou mil·lenni, amb la publicació de l'influent document *Línies de política juvenil* (CNJC, 1999) en vistes a l'aprovació del primer *Pla Nacional de la Joventut de Catalunya*, la presentació de les *186 propostes per a l'associacionisme juvenil per una democràcia participativa* (CNJC, 2002) i la creació del Triangle Jove el 1999 com a espai de coordinació amb els consells de joventut del País Valencià i les Illes Balears. El 2004 va celebrar-se a Barcelona el Festival Mundial de la Joventut, amb el CNJC i el Consell de la Joventut de Barcelona (CJB) com a organitzacions amfitriones, gaudint així d'un nou impuls en l'àmbit de les relacions internacionals del MAJ català. Prenent posició davant del procés de debat i elaboració d'un nou Estatut d'Autonomia de Catalunya, durant l'any 2003 es va procedir a una actualització integral del discurs, coherent amb els posicionaments anteriors, sintetitzat en la *III Carta de la Joventut Catalana* (CNJC, 2004). Més recentment, després de celebrar el 30è aniversari l'any 2009, amb la reforma dels estatuts l'any 2010 va permetre's de nou l'entrada dels consells locals i plataformes territorials de joventut, la decadència i la partidització de les quals a finals dels anys vuitanta les havia deixat excloses de la condició de membres de ple dret (CNJC, 2010).

És evident que el moviment associatiu juvenil català no es limita al CNJC i que la trajectòria històrica d'aquest no pot resumir ni esgotar la vasta riquesa d'experiències, projectes, èxits i fracassos d'una realitat que per definició és diversa, plural i canviant. Moltes d'aquestes manifestacions no arriben a consolidar-se prou per ingressar en les estructures, federacions i plataformes en què aquest s'organitza. Alhora, existeix un sector minoritari del MAJ, de caire eminentment polític, refractari davant la pretesa institucionalització que implica la pertinença i el treball al si del Consell. Tanmateix, les limitacions d'aquest text pel que fa a les possibilitats d'investigació i les restriccions en matèria d'espai fan impossible traçar una perspectiva comprensiva d'aquests elements situats fora de la influència i l'àmbit d'acció del CNJC. D'altra banda, les febleses i debilitats de l'expressió consensuada i unitària que representa aquest són extensibles i aplicables, en termes generals, al gruix de l'associacionisme juvenil i no juvenil. Tanmateix, les seves forteses, la voluntat interlocutora que el caracteritza i la seva capacitat d'elaboració discursiva són nítidament superiors a les del conjunt d'entitats juvenils

que en resten al marge. En aquest sentit, no pot obviar-se que, encara avui, el CNJC suposa un model de participació únic a Catalunya, d'una gran potència i representativitat, possiblement només comparable al moviment sindical (Serrano et al., 1999: p. 165).

És en aquesta prolífica generació de discurs que volem posar l'accent en la nostra anàlisi. Un cop d'ull ràpid a la producció documental del CNJC ens demostra que el moviment associatiu juvenil català gaudeix d'una profunda capacitat analítica i una tenaç actitud crítica, capaces d'identificar en cada moment històric els principals factors de canvi que afecten la gent jove i disposat a mantenir una clara voluntat de transformació social per mitjà de la formulació i actualització contínua de propostes per tal d'incidir-hi. Es parteix sempre del convenciment que no pot parlar-se de polítiques de joventut ni de propostes des de la política juvenil sense establir prèviament el marc general de la societat cap a la qual vol encaminar-se aquesta acció transformadora. Es defuig el discurs autocomplaent circumscrit als reduïts límits de les competències pròpies de joventut, assumint de forma explícita que només amb la gradual millora del conjunt de la societat podrà produir-se l'avenç en la situació viscuda pels i les joves. Així, el document de *Línies de política juvenil* s'enceta amb l'afirmació següent:

“La política de joventut és una política que afecta el conjunt de l'acció de govern. Per tant, el primer element necessari per poder definir unes línies comunes de política juvenil és plantejar unes bases mínimes de model de societat, que volem expressar des de tres òptiques diferents: la formació de la personalitat, l'exercici de la ciutadania i la proposta de construcció d'un futur comú.

Evidentment, aquestes bases van molt més lluny del que han de contenir, directament, unes línies de política juvenil. Però cal no oblidar que la política juvenil és la manera d'enfocar cap a la gent jove el conjunt de l'acció política. Per tant, aquests diversos elements [...] esdevenen el referent ideològic del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya a l'hora de plantejar unes línies de política juvenil i, també, quan es tracta de parlar de política des de l'òptica juvenil”. (CNJC, 1999: p. 11)

En aquest text, escrit fa més d'una dècada, ja se situen les dificultats per a l'exercici de la ciutadania com a element central de la condició juvenil definitiva d'una generació que “se sent socialment desapropiada i que identifica com a problemes principals la manca d'ocupació més o menys estable i la dificultat d'accés a l'habitatge” (CNJC, 1999: p. 25). Es desenvolupa l'explicació a l'entorn de la necessitat d'avançar envers una democràcia participativa i s'acusa les administracions públiques d'haver potenciat la dependència econòmica de les associacions, arribant en molts casos “a criteris implícits de major subvenció -conveni- a major submissió” (CNJC, 1999: p. 27). Alhora, s'identifiquen com a causes de la desigualtat l'existència d'un atur juvenil estructural que provoca la proliferació de bosses de pobresa entre la gent jove, l'extensió de la precarietat laboral amb un especial impacte entre la població juvenil i la generalització de les empreses de treball temporal com a gestores d'un fenomen de renascut “prestamisme laboral”. Pel que fa a l'habitatge, en un moment encara llunyà de l'evolució embogida i criminal de l'especulació que conduí a la *bombolla* immobiliària, es proposa entre d'altres mesures la penalització als propietaris que mantinguin immobles en desús, alhora que es consideren com a alternatives innovadores poc explotades les modalitats de residències i *foyers* com a passos previs a l'emancipació completa (CNJC, 1999: p. 37-40). Altres àmbits com la salut, la cultura, la identitat nacional catalana en un context intercultural i la construcció europea també són descrits i analitzats amb rigor, tot recolzant-se en els informes del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), així com la conveniència d'una “*generalització de l'estat del benestar a escala planetària* [la qual] exigeix

necessàriament un control democràtic de l'economia" (CNJC, 1999: p. 62). En un segon bloc, destinat a delimitar les orientacions de cara a l'elaboració d'un *Pla Nacional de Joventut*, s'adverteix del fet que *"les polítiques de joventut han de tractar [...] elements que sovint són nous però que més endavant poden esdevenir majoritaris a la societat, com ara els canvis en les tipologies de família o en els models d'ocupació. I a banda, són polítiques que poden evitar problemes socials posteriors, ja que una mala planificació de la política educativa pot provocar un alt nombre de titulats sense feina, a causa de la saturació del mercat laboral. I a la vegada, la precarietat laboral, que en un principi afectava només els joves, s'ha estès al conjunt de la població"*. Més endavant, s'afirma que *"Aquesta situació que està patint la gent jove ja ha esdevingut estructural, i per tant definitiva en part del model de societat actual i, possiblement, dels pròxims anys. És per aquest motiu que cal una nova priorització clara i agosarada de les polítiques de joventut, ja que permeten començar a definir les possibles respostes a les noves situacions abans que aquestes siguin tan greus que afectin majoritàriament la nostra societat"* (CNJC, 1999: p. 72-74). En últim terme, es conclou que l'acció d'una política de joventut ha de partir, com a mínim, de cinc consideracions bàsiques: l'exercici de la plena ciutadania per part dels i les joves, la coordinació i coherència entre les actuacions de diverses administracions, el caràcter essencial de les polítiques de joventut com a un *estil de fer política* a l'avantguarda més que no pas un compendi de mesures concretes, la participació del jovent en la seva realització i la necessitat de la seva implantació sobre la base d'un equilibri territorial. En tots aquests aspectes, ha de ser central el rol actiu del MAJ i el recolzament en les plataformes associatives juvenils del territori (CNJC, 1999: p. 75-80).

Com pot observar-se, tretze anys després, la validesa de les anàlisis, intuïcions i pronòstics exposats és total, revestint tot el text d'una absoluta actualitat. L'aprovació de dos Plans Nacionals de Joventut i la consolidació institucional i professional de les polítiques de joventut no han estat suficients per a modificar el rumb d'unes tendències que ja en aquells moments estaven fortament arrelades en els corrents de fons que estimulen i travessen la transformació de la societat catalana, espanyola i europea. Lluny de corregir-se, els efectes nocius de què parla el document s'han agreujat i generalitzat fins a límits insospitables. Les taxes d'atur juvenil, de temporalitat i d'emancipació són avui molt més preocupants i pessimistes que el 1999 (OCJ, 2012a i 2012b), sense comptar les conseqüències encara desconegudes que poden tenir a mitjà i llarg termini les recents mesures regressives aplicades contra l'estat del benestar, dirigides a contenir la despesa i aprimar la cartera de serveis socials públics.

Totes aquestes formulacions en el marc teòric es concreten i articulen de manera programàtica en un dues publicacions posteriors de gran interès. La primera és el document de les *186 propostes per a l'associacionisme juvenil per una democràcia participativa*, el qual es ratifica en la valoració del *"perfil baix"* la democràcia catalana i espanyola i la necessitat de *"democratitzar el poder"* i *"donar poder als consells locals de joves i a les entitats juvenils"* (CNJC, 2002: p. 9). És un document molt influït per l'estudi *Joves i participació a Catalunya* elaborat per la Fundació Ferrer i Guàrdia tres anys abans (Serrano et al., 1999). Als criteris generals, s'hi exigeix el reconeixement del paper fonamental de l'associacionisme juvenil per part de l'Administració, alhora que es demana a les autoritats que confiïn més en la societat civil i la potenciïn, sense que això impliqui desconèixer les seves obligacions derivades de l'Estat del benestar. A continuació, es desenvolupen diversos apartats amb propostes específiques sobre la millora de la relació del MAJ amb l'Administració pública, locals i equipaments, fiscalitat i legislació, relació de l'associacionisme juvenil amb el món empresarial i amb l'escola, participació estudiantil, criteris per tal de relacionar-se amb els mitjans de comunicació, millora de la gestió i la formació de les entitats, estudis sobre la realitat associativa, cooperació juvenil internacional, ecologia i mobilitat, el MAJ com a eina d'incorporació social, empoderament del CNJC i feminització del moviment associatiu juvenil.

També s'hi inclou un paquet de mesures particularment interessant que proposa la reforma dels partits polítics i de les lleis electorals, planteja la necessitat de més autonomia de les organitzacions polítiques juvenils respecte dels seus respectius partits i demana el dret de vot als 16 anys per a les eleccions municipals. Alhora, afirma la voluntat de “*posar en evidència la infrarepresentació de la gent jove a les institucions representatives. No proposem l'adopció del criteri de les quotes a les llistes electorals d'acord amb el pes demogràfic dels joves en la piràmide d'edats catalana, però sí que incidim en la necessitat d'incrementar quantitativament el seu pes. Més que una proposta de canvi normatiu, és una proposta a la consciència dels nostres dirigents polítics*” (CNJC, 2002: p. 35). La posterior *III Carta a la Joventut Catalana. El programa polític del moviment associatiu juvenil*, que recull les conclusions del III Congrés de la Joventut Catalana recuperant aquesta tradició instaurada en temps de la transició, insisteix en el desenvolupament dels mecanismes participatius, en l'aprofundiment democràtic i la construcció d'una democràcia participativa, i en el paper central de l'associacionisme i concretament del MAJ en per tal d'acomplir aquests objectius (CNJC, 2004). Els posicionaments recollits en aquest conjunt de documents, plenament vigents, s'han vingut ratificant, actualitzant i ampliant sobretot a partir de les resolucions aprovades en les successives Assembles Generals Ordinàries del CNJC, celebrades anualment. En la seva darrera reunió, la XXXIV AGO celebrada a Barcelona el 3 de març de 2012 va fer públiques les resolucions *Defenseu l'estat del benestar, augmentem els ingressos públics; Construïm ciutadania, esdevenim ciutadans; Per la millora del sistema democràtic; Per un mercat laboral més just i Per una major pluralitat en els mitjans de comunicació públics*, entre d'altres.

Situats en aquest punt, creiem prou demostrada la formidable capacitat d'anàlisi crítica, d'elaboració discursiva i de generació de propostes concretes del MAJ per mitjà de les seves estructures pròpies de coordinació, representació i interlocució amb les institucions. És evident que això no implica, automàticament, que el centenar d'organitzacions que formen part del CNJC -que alhora engloben milers d'entitats de base- comparteixin el 100% dels plantejaments exposats o que siguin capaces de reproduir un discurs d'una complexitat i qualitat similars. Com en tot sistema d'articulació social, el CNJC i altres plataformes de coordinació concentren les experiències, coneixements i virtuts de les associacions que les nodreixen i és a partir d'aquesta suma que superen els límits geogràfics, humans i cognitius de cadascuna de les parts individuals que les conformen. Per tal de contrarestar i minoritzar aquesta veu autoritzada de l'associacionisme juvenil, sovint s'ha aduït que aquest no és representatiu de tota la població juvenil i que només és vàlid com a opinió del jovent organitzat. És una de les moltes versions de l'argument reaccionari que deslegitima la participació pel percentatge relativament baix de persones que engloba respecte del total, i que sovint també s'utilitza contra sindicats i moviments socials per tal de qüestionar la validesa de les seves intervencions. Cal combatre aquest tipus d'afirmacions, desemmascarant una persistent campanya de descrèdit que es basa en una interpretació “*enganyosa, en el sentit que els joves representatius només ho poden ser si estan associats, ja que, altrament, l'únic contacte, l'única interlocució possible, seria la personal, i això, en l'esfera municipal o nacional, és tècnicament inviable. Són els qui exerceixen amb responsabilitat i compromís la ciutadania els qui tenen credibilitat i coneixement per exercir el control democràtic de les institucions. En una democràcia es tenen drets, però també deures; aquesta és una qüestió en la qual cal insistir constantment*” (Serrano et al., 1999: p. 154).

Existeixen, emperò, altres perills i potencials febleses que amenacen contínuament el caràcter independent, democràtic i unitari del MAJ. Ens referim a les limitacions que suposen en ocasions els individualismes i les rivalitats entre entitats -generalment de tipus polític-, la gran

dependència econòmica de les subvencions públiques, l'adopció de sistemes de gestió excessivament burocratitzats i la temptació constant de la professionalització, la inconsistència de les pròpies estructures de coordinació i participació internes, l'encasellament en la interlocució amb les administracions i el bandejament d'altres tipus de projectes, la lògica sovint endogàmica de l'associacionisme i la dificultat de connectar també amb les necessitats i les inquietuds de la joventut no organitzada, l'emergència de fenòmens de participació pseudo-espontània que posen en entredit la funció representativa del moviment associatiu (situacions que, d'altra banda, no serien possibles sense el substrat previ d'anys de participació i acció col·lectives)... Això no obstant, pot afirmar-se que les potencialitats i fortaleeses del MAJ, especialment en aquests moments d'emergència social, en termes generals compensen aquells aspectes més discutibles i poc desenvolupats, d'altra banda inevitables en un món subjecte a una provisionalitat permanent per causa de la infradotació de recursos i les dificultats de consolidació i estabilització de les estructures dirigents i de gestió.

Com a resum i conclusió d'aquest bloc dedicat a la íntima relació entre el moviment associatiu juvenil i la promoció de la ciutadania, reproduïm un fragment de la declaració sobre la participació dels i les joves aprovada per la trobada del Triangle Jove l'any 1999:

“El nostre model de participació social com a joves està basat en l'associacionisme, el qual constitueix un fonament bàsic de la societat civil i, per tant, de la democràcia. Davant el risc de desarticulació d'aquesta societat civil a causa de la manca de compromís del jovent amb la participació cívica, refermem que ser membres actius de les nostres entitats és una forma d'exercir la nostra ciutadania.

Per això, apostem per avançar en el desenvolupament d'una democràcia participativa que doni protagonisme a les associacions de joves com a agents de control de tota acció política que afecta la joventut, com a elements de participació activa en el disseny de les polítiques de joventut i com a factors de socialització democràtica. La interlocució amb els poders públics i la coordinació del món associatiu jove és la nostra proposta de treball per fer tot això possible. Finalment, creiem que el compromís de les associacions de joves amb la seva societat ha de ser una eina de canvi que permeti construir societats basades en la justícia i la llibertat” (Triangle Jove, 1999).

3.2 El model associatiu dels consells locals de joventut: història i present

A l'apartat anterior hem provat de caracteritzar el moviment associatiu juvenil català a partir de les seves expressions més superestructurals, com són el CNJC o altres nivells de coordinació federativa i interassociativa de gran abast territorial. No hi ha dubte que són aquestes plataformes d'interlocució les que han estat i continuen essent punta de llança de l'elaboració de discurs i d'actualització en el camp de les polítiques de joventut. Tanmateix, aquest edifici més o menys institucional del MAJ de Catalunya pateix d'uns dèficits estructurals severos, atès que manquen els estrats intermedis capaços de connectar eficientment les entitats de base amb les dimensions superiors de coordinació comarcal, provincial i nacional. Ens referim, principalment, al lloc que ocupen -o que haurien d'ocupar- les plataformes de representació territorial, principalment conegudes en la forma de consells locals de joventut (CLJ). Aquests organismes constitueixen un primer nivell d'articulació que alhora és un marc privilegiat per a la pràctica quotidiana de la ciutadania activa i la participació democràtica. A grans trets, els CLJ s'han definit com a estructures democràtiques de representació i participació juvenils sorgides de la voluntat dels seus membres i capaces d'integrar en el seu si diverses modalitats associatives (entitats i associacions, col·lectius i grups no formals de joves, etc.); que operen com a punt de trobada, cooperació i d'intercanvi per tal de plantejar projectes i activitats conjuntes, caracteritzats per la seva pluralitat i riquesa; que actuen com a plataforma interlocutora amb l'Administració i la societat local; i que mantenen una relació d'independència formal respecte l'Administració per mitjà d'una personalitat jurídica pròpia sense ànim de lucre (Triangle Jove, 2003: p. 12).

Aquest darrer aspecte és tal vegada el més cabdal de tots, atès que la decadència dels consells locals de joventut de matriu associativa durant les últimes dues dècades i la voluntat dels consistoris municipals de generar estructures de consulta i participació juvenils a qualsevol preu ha provocat l'existència d'un sistema dual en què, d'una banda, existeixen els CLJ associatius i, de l'altra, els Consells Municipals de Joventut creats a instàncies de les respectives regidories. Les diferències són evidents i rauen en la pròpia raó d'ésser de cadascuna d'aquestes realitats: en el primer cas, es tracta d'estructures basades en una autonomia de funcionament total, nodrides del teixit social jove del territori, sense lligams orgànics amb les institucions; en el segon, es tracta d'espais previstos per la normativa municipal, integrats dins l'organigrama institucional i que compten amb la presència de càrrecs polítics i tècnics de l'Administració. Citant només un exemple il·lustratiu, el *Reglament del Consell Municipal de Joventut de Mataró* estableix que aquest és un "*organisme de participació democràtica i de consulta dels i de les joves de la ciutat i de les seves associacions en els assumptes municipals*", de caràcter "*consultiu i assessor*" que "*en cap cas podrà substituir ni assumir competències pròpies dels organismes representatius*" i la finalitat del qual és "*promoure l'elaboració d'estudis, informes i propostes per afavorir i potenciar el paper dels joves en tots els àmbits de la vida política, econòmica, cultural, esportiva, educativa i social de la ciutat*". En l'apartat de composició, es defineix que aquest Consell Municipal de Joventut "*estarà integrat per persones nomenades per l'alcalde-president de l'Ajuntament de Mataró- a proposta dels grups municipals i entitats per les que es preveu representació*". La presidència és ocupada per la batllia, la vicepresidència pel conseller o consellera delegada de Joventut, i les vocalies són ocupades pel conseller o consellera delegada d'Acció Ciutadana, el director o directora del Pla Integral de Joventut, representants de les associacions juvenils inscrites al Registre Municipal d'Entitats, de les federacions d'entitats joves de la ciutat i de les seccions juvenils dels sindicats majoritaris, dues persones de reconegut prestigi en l'àmbit de joventut i un màxim d'un 20% de joves a títol personal triats per sorteig entre el cens municipal. Finalment, s'estableix la celebració d'una sessió plenària ordinària un cop cada tres mesos i un règim de funcionament en funció de quòrums.

El tipus retratat de Consells Municipals de Joventuts, anomenats *Consells de Joves* a moltes poblacions, és un model molt estès a Catalunya, present a localitats rellevants com ara Cerdanyola del Vallès, El Prat de Llobregat, Igualada, Manresa, Mollet del Vallès, Montblanc, Reus, Ripollet o Valls, a més del cas citat de la capital del Maresme i molts altres. La major part d'aquests espais, regits i creats a instàncies de la Regidoria de Joventut corresponent, no gaudeixen d'una vida i dinàmiques pròpies, sinó que són convocats institucionalment i les seves funcions bàsiques són les de discutir i aprovar, sovint simbòlicament i amb caràcter consultiu, l'actuació en matèria de joventut impulsada des de l'Ajuntament pertinent. Malauradament, aquesta categoria d'estructures institucionalitzades és també la més habitual en altres realitats del marc estatal i internacional, i les seves limitacions inherents han estat contrastades en contextos molt diferenciats i distants del nostre, identificant-los com a causants -i no pas com a possibles solucions- de la cristallització d'una condició específica de *ciutadania juvenil* diferenciada de la ciutadania adulta i caracteritzada per ser una visió restringida i incompleta d'aquesta (Abad, 2002: p. 72-74). Des del nostre punt de vista, són carcasses buides, espais vacus orientats a satisfer artificialment les demandes d'implicació de la gent jove en la política local sota la fal·laç aparença d'una participació realment inexistent o de molt baixa intensitat: “*Les sessions plenàries de participació dels joves són accions purament simbòliques que no solucionen ni de bon tros el sentiment que l'organització i l'administració pública estan molt lluny dels joves*” (Villena, 2007: p. 17). Més aviat recorden les advertències sobre l'escenificació de *simulacres* en el camp de les polítiques de joventut (Agiriano et al., 2002). Això no obstant, cal reconèixer que en alguns casos la seva existència pot proporcionar un bon punt de partida des del qual les associacions juvenils es plantegin la creació d'un consell autònom i autogestionat que superi els raquítics marges d'actuació que contempla el model administratiu (Triangle Jove, 2003: p. 37).

El contrast amb la tipologia associativa dels consells locals és enorme perquè aquests estan construïts sobre una noció radical d'apoderament juvenil. Emprant un altre exemple prou representatiu, els estatuts del Consell de Joventut de Girona -aprovats l'any 2010- defineixen aquest com a “*associació de coordinació interassociativa juvenil i de joves a títol individual, sense ànim de lucre i amb voluntat de representar la joventut de Girona davant l'Ajuntament de Girona i la resta d'administracions públiques i privades*”. Entre les seves funcions es disposen la de coordinar i representar el MAJ i el jovent de la ciutat, fomentar l'associacionisme juvenil i recolzar les entitats que vulguin constituir-se, fer d'interlocutor amb les administracions, elaborar i promoure el debat i estudis sobre la realitat juvenil gironina tot incidint en les polítiques locals de joventut, coordinar-se amb els CLJ d'altres municipis i amb el CNJC, i servir de punt d'unió per al teixit associatiu juvenil de la ciutat. Poden ser membres de ple dret les entitats juvenils sense ànim de lucre inscrites al Registre d'Entitats de l'Ajuntament de Girona i les seccions juvenils d'entitats gironines d'altres àmbits; en poden ser membres adherits les entitats juvenils i entitats prestadores de serveis a la joventut que no estan dirigides per persones joves, les entitats que no compleixin els requisits anteriors i qualsevol persona d'entre 15 i 30 anys que manifesti la seva voluntat de participar-hi. Pel que fa a l'estructura, defineix les funcions de l'Assemblea General com a trobada més àmplia que es reuneix de forma ordinària un cop l'any, dels Plens com a espais de discussió plenària trimestral, de la Junta com a òrgan executiu; així com de la Presidència i les altres responsabilitats individuals, ocupades totes per persones provinents de les pròpies entitats, associacions i col·lectius juvenils que integren el Consell. El reglament també estipula i classifica els recursos econòmics -subvencions, quotes d'afiliació anuals, donatius, etc.- i el règim pressupostari, el règim disciplinari i altres disposicions que vetllen pel bon funcionament intern (Consell de Joventut de Girona, 2010).

Val a dir que, en termes generals, aquest reglament estatutari és comparable als de la resta de consells locals de joventut associatius, els quals estableixen un marc ideal per a la participació activa, la socialització democràtica i el desenvolupament de l'autonomia personal i col·lectiva. Són, en definitiva, potents escoles de ciutadania que permeten als i les joves analitzar, incidir i transformar el seu entorn. Seguint una proposta teòrica que desglossa i ordena les diverses modalitats de participació en quatre grans tipologies podríem afirmar que, si bé els Consells Municipals de Joventut tan sols contempen una participació *simple* o *consultiva* -els dos nivells més baixos de la gradació-, els consells de joves promoguts des de l'associacionisme possibiliten i exigeixen de l'Administració un tipus de participació *projectiva*, això és, superar la noció d'usuari/client per esdevenir agent actiu dels projectes i les polítiques aplicades. No només això, sinó que la seva pròpia aparició com a actors independents decidits a intervenir en l'agenda política i social, així com llur demanda reiterada d'eixamplament dels canals participatius, són exemples rotunds de *metaparticipació*, és a dir, de voluntat transformadora que no s'ajusta a l'estat de coses actual sinó que persegueix fins i objectius encara inexistents (Trilla i Novella, 2001: p. 140-151). Segons els propis materials editats pel MAJ, els elements bàsics d'aquest model són: la condició juvenil de les entitats i persones que en formen part; el seu caràcter independent, autònom i autogestionat per tal que pugui mantenir un discurs propi davant l'Administració; el component democràtic en la seva organització i funcionament interns; la seva representativitat a partir de la inclusió d'entitats i grups de joves de diversos àmbits (cultural, polític, educatiu, sindical, esportiu, etc.); i la composició de la seva base a partir de les associacions juvenils del territori. Finalment, s'adverteix que *“un consell és una realitat dinàmica i que el procés que seguirà la seva creació serà variable segons la situació de cada municipi. Això vol dir que un consell local de joventut es pot acabar articulant de maneres molt diverses, seguint models molt diferents. Cada consell ha de cercar la fórmula que s'adapti millor a la realitat local i que garanteixi l'efectivitat dels seus objectius”*. El que és indiscutible, emperò, és que un CLJ *“no és un departament de la regidoria de Joventut ni, per tant, el repartidor de les subvencions de l'ajuntament per a les entitats juvenils, ni el grup de treball de l'ajuntament per fer els seus plans de joventut. Però la seva essència tampoc és ser l'oposició a l'equip de govern, ni una associació que fa i organitza activitats per a la gent jove”* (Triangle Jove, 2003: p. 12-18).

La història d'aquest model enfonsa les seves arrels en el context de la transició i l'impuls de les estructures participatives que es produí en aquell període d'eufòria democràtica. L'any 1979, en el moment de la creació del CNJC, es comptaven 28 consells locals de joventut a Catalunya, la majoria dels quals varen desaparèixer al llarg de la dècada dels anys noranta. Les causes d'aquesta decadència s'han ubicat en la manca d'un model de funcionament i l'adopció de formes organitzatives que no varen respondre prou bé als criteris de representativitat (Triangle Jove, 2003: p. 11). En molts casos, un tímid recolzament institucional i la inexistència d'un marc regulador clar també varen ser obstacles importants per a la seva continuïtat. Sovint s'ha assenyalat la introducció d'una perversa lògica d'utilització partidista d'alguns CLJ que els va convertir en estructures sectàries i inoperants: *“La crisi dels consells de joventut locals i territorials, com ho va ser la del CNJC en el seu moment, ha estat conseqüència d'una barreja entre les males dinàmiques d'alguns representants polítics als consells, de l'intervencionisme dels poders públics i del mateix corporativisme de les entitats. És veritat que l'associacionisme s'ha hagut de sentir l'únic responsable d'aquesta crisi, i com a resposta alguns ajuntaments han creat consells municipals de joventut per controlar un moviment associatiu que, suposadament, no podia treballar sol, i han oblidat que en molts casos el problema ha vingut de la mà de l'intent de control polític de la societat civil, amb associacions satèl·lit d'una banda i amb polítiques parcials d'ajuts econòmics d'una altra”* (CNJC, 1999: p. 80). De tota manera, la història dels consells de joves és una constant fluctuant en què predominen les històries d'activitat discontinua, l'aparició sobtada i la dissolució imprevista de molts projectes,

i les eternes dificultats per a realitzar correctament el traspàs de la informació i el relleu generacional. Actualment, la Xarxa de Plataformes i Consells Locals de Joventut de Catalunya (XPCLJC), impulsada pel CNJC com a instrument estratègic per estendre i consolidar el model arreu del territori, reconeix l'existència de 13 plataformes constituïdes sobre criteris associatius: són les pròpies dels municipis de Barcelona, Badalona, Sabadell, Terrassa, Lleida, Girona, Tortosa, Figueres, Blanes, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Sant Feliu de Guíxols i Matadepera. Esforços recents per tal d'impulsar els de les poblacions de Granollers, Tarragona, Sant Cugat del Vallès i Vic, entre d'altres, no han prosperat de forma satisfactòria. Cal puntualitzar que aquesta llista no esgota les múltiples possibilitats de coordinació, més o menys estable, més o menys formal, que pugui existir entre les entitats i grups de joves de molts altres pobles i ciutats del país, encara no solidificades en forma d'una estructura permanent. Tot i aquest nombre força reduït, l'experiència col·lectiva acumulada i algunes trajectòries singularment extenses en el temps ens permeten de valorar la viabilitat i la capacitat d'impacte del model a partir de casos i pràctiques concretes, com veurem a continuació.

3.3 Un cas paradigmàtic: el Consell de la Joventut de Barcelona

Pròpiament, l'únic CLJ de tipus associatiu que ha sobreviscut amb una trajectòria de continuïtat ininterrompuda des de la seva fundació és el Consell de la Joventut de Barcelona (CJB), nascut el 1980 de la voluntat de coordinació de les entitats juvenils de la capital catalana i el qual es descriu a si mateix com “una *plataforma de coordinació interassociativa juvenil, plural i representativa, amb personalitat jurídica pròpia i sense ànim de lucre, amb la voluntat de relacionar-se amb l'Ajuntament de Barcelona i altres institucions públiques i privades*”, afirmant a continuació que “*el CJB i les seves entitats membres es defineixen com a demòcrates tot adherint-se a la Declaració Universal dels Drets Humans*” (CJB, 2011a: p. 1). Es tracta d'un punt de trobada format per una vuitantena d'entitats -que engloben més de 450 organitzacions de base- distribuïdes en els àmbits d'*Acció sindical, Acció social, Associacionisme educatiu, Culturals i d'intercanvi, Món estudiantil i universitari, Organitzacions polítiques, Plataformes territorials de joventut i Prestadores de serveis a la joventut*. Alhora, vol ser un referent de la coordinació territorial, potenciant la participació dels i les joves als respectius barris de la ciutat, i fomentant la creació i consolidació de plataformes territorials a tots els districtes. En aquest sentit, actualment es mantenen actives el CJD7 – Consell de Joventut d'Horta-Guinardó, la Plataforma Infantil i Juvenil de Les Corts, la Taula de Joves de Sarrià-Sant Gervasi i la Taula de Joves de Sant Andreu, i es troben en una fase de paràlisi la Coordinadora Infantil i Juvenil de l'Eixample i La Jove 10 – Coordinadora Juvenil del Districte de Sant Martí. Això no significa que als districtes de Ciutat Vella, Gràcia, Nou Barris i Sants-Montjuïc no hi hagi vida associativa, ben al contrari -possiblement siguin els més destacats en aquest sentit-, però tanmateix per causes diverses no s'hi han pogut endegar processos de creació d'un referent unitari en termes de coordinació territorial.

Entre els seus objectius prioritaris, el CJB també destaca el seu caràcter com a òrgan de representació i interlocució, sobretot amb l'Ajuntament de Barcelona, el qual el reconeix com a interlocutor vàlid en matèria de joventut i en tots aquells assumptes que afectin la gent jove. Aquesta vocació d'implicació i el reconeixement per part del consistori municipal no és simple retòrica formal, sinó que s'ha materialitzat en múltiples ocasions al llarg dels més de 30 anys d'història del Consell. Tant és així, que difícilment pot parlar-se de l'evolució de les polítiques de joventut a la ciutat de Barcelona sense incloure el paper protagonista, pel que fa al desenvolupament teòric i a l'aplicació de programes i serveis, que ha tingut el CJB en la seva dilatada trajectòria com a representant del jovent associat barceloní (CJB, 2006a i 2006b). Efectivament, ja en el primer *Projecte Jove* impulsat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1985, el qual va ser el primer pla integral de joventut de tot Espanya, el CJB va destacar-se per la participació en la seva elaboració, que va rebaixar la seva intensitat en el procés d'actualització del *Projecte Jove* realitzat l'any 1990. Connectat amb els debats i els nous plantejaments teòrics en el camp de les polítiques juvenils i decebut amb la manca d'ambició política i d'innovació conceptual del *Pla Director de les Polítiques de Joventut* aprovat el 1998, el Consell publica el document *Per unes veritables polítiques de joventut* (CJB, 1999), inspirat en l'avaluació crítica de les conclusions del congrés sobre la nova condició juvenil celebrat a Barcelona l'any anterior i el diàleg amb el document *Les polítiques afirmatives de joventut. Una proposta per a la nova condició juvenil* (Ajuntament de Barcelona, 1999). En aquesta època es crea la marca *Barcelona Ciutat Jove* i es dona forma al *Projecte BCJ* estructurat en diversos instruments -les publicacions *L'Estat de la Qüestió* i *El Punt sobre la J*, les Accions BCJ, les jornades i premis, etc.- encaminats a incidir en l'agenda política de la ciutat. Poc després, s'elabora el *Projecte Jove 2mil*, que no obtindrà cap resposta per part de l'Ajuntament fins les eleccions municipals de 2003, en què els partits es comprometen a elaborar un nou pla. L'any següent, la realització del Festival Mundial de la Joventut a la ciutat comtal, organitzat pel CJB, atrau prop de 8.000 joves associats i confirma la gran capacitat política i logística del

moviment associatiu juvenil barceloní, que el 2005 celebrarà el 25è aniversari de la constitució del Consell. Aprofitant aquesta embranzida, es publica un llibre commemoratiu del quart de segle d'història recorreguda (CJB, 2006b) i es duu a terme un procés de reactualització i sistematització de propostes concretes de cara a l'elaboració del nou *Projecte Jove*, compilades en el *Document BCJ* (CJB, 2006a). Simultàniament, el CJB llança una de les propostes més originals en la breu història de les polítiques de joventut catalanes: anuncia la constitució de l'*Observatori BCJ* per tal de monitoritzar l'actuació de les administracions públiques i avaluar permanentment l'estat de realització de les propostes aportades pel moviment associatiu juvenil de Barcelona.

El *Projecte Jove* -o *projectejovebcn* tal com s'escriurà més endavant- que va impulsar la Regidoria de Joventut va tractar-se d'un procés previ a l'elaboració d'un nou pla director, estructurat a partir d'un disseny seqüencial que disposava quatre fases consecutives per dur a terme entre l'abril de 2004 i el desembre de 2006: una primera de diagnòsi que preveia la realització de l'*Enquesta de Joves de Barcelona* i la publicació d'un recull de totes les accions municipals adreçades a la població juvenil de la ciutat; una segona en què s'havia de dissenyar i realitzar un complex procés participatiu en col·laboració amb el CJB; una tercera en què s'havia d'elaborar el text pròpiament dit del pla director i proposar-lo per a l'aprovació de l'organisme pertinent; i, finalment, una quarta fase de presentació pública del resultat de tota aquest llarg procés de preparació. El procés participatiu va adquirir unes proporcions i una magnitud fins llavors mai vistes en les polítiques de joventut barcelonines: va enviar-se un qüestionari tancat als 303.831 habitants d'entre 15 i 29 anys que constaven al padró municipal, van habilitar-se punts de recollida de propostes a diversos indrets i una pàgina web que comptava d'un fòrum interactiu, es va provar d'implicar estudiants de secundària amb tallers i plenaris a nivell de districte, i un llarg etcètera de mecanismes i recursos posats a disposició de la participació directa individual del jovent de la ciutat. En total, es calcula que hi varen prendre part, d'una manera o altra, 8.990 persones (Ajuntament de Barcelona, 2006: p. 139). Pel que fa al CJB, considerat com a "òrgan validador" del procés participatiu, va col·laborar en el seu disseny tècnic, va encarregar-se de l'articulació dels canals i espais de participació per a 277 del total de 348 entitats juvenils que van implicar-s'hi, a més d'aportar les 240 propostes recollides al *Document BCJ* i d'introduir nombroses temàtiques no previstes en el redactat original. Tot plegat va servir per a la posterior elaboració del *plajovebcn* - *Pla Director de les Polítiques de Joventut de l'Ajuntament de Barcelona 2006-2010*, que va incloure moltes de les propostes sorgides de l'associacionisme juvenil de la ciutat -ahora que en va desestimar o reformular algunes de les més atrevides des d'un punt de vista de canvi polític-. Finalment, un cop esgotat el període d'aplicació del *plajovebcn*, el CJB va publicar un informe de valoració propi en què feia una avaluació de diversos aspectes del pla director, des d'una òptica rigorosa que pren distància amb el discurs triomfalista utilitzat per la Regidoria de Joventut al seu informe final (CJB, 2011b).

L'esclat de la crisi internacional i la ràpida evolució negativa dels indicadors sobre la situació dels i les joves va motivar, l'any 2010, l'impuls de la campanya *No Claudiquis! Troba la clau per emancipar-te*, entesa com a pol concentrador i instrument divulgador de les recomanacions i demandes del moviment associatiu en matèria d'emancipació juvenil. Més recentment, immersos en el procés de discussió a l'entorn del nou *Pla Director de la Política d'Adolescència i Joventut de l'Ajuntament de Barcelona* per al període 2012-2015 que encara no ha finalitzat en el moment d'escriure aquestes línies, el CJB s'ha mantingut fidel a la seva tradició d'anàlisi i avaluació de les polítiques de joventut de la ciutat, amb la redacció de diversos documents destinats a influir, condicionar i millorar el redactat del nou marc regulador. D'una banda, en el *Primer document d'aportacions* va assentar un conjunt de plantejaments inicials per tal de corregir el rumb excessivament dirigista que estava seguint el desplegament de les diverses

comissions encarregades d'elaborar el pla, va enriquir significativament l'anàlisi de la realitat juvenil i la diagnosi sobre la qual haurien de recolzar-se les mesures adoptades, va fer públic el primer informe d'avaluació sobre la implementació del *Pla d'Equipaments Juvenils de Barcelona 2008-2015* i finalment va realitzar una valoració sistematitzada de l'estat d'aplicació de les propostes del *Document BCJ* i dels objectius enunciats al *plajovebcn 2006-2010* (CJB, 2012b). Uns mesos després, arran del progrés del propi procés participatiu intern entre les entitats que en formen part, ha llançat la campanya *#BCNésbona si la joventut sona!* -habilitant el portal web www.bcnesbona.cat- i ha difós el document de les 63 *propostes prioritàries de les associacions juvenils per a la ciutat que volem*, que concreta en un compendi de mesures concretes els principis i línies mestres traçades en les aportacions anteriors. Aquest darrer document ve introduït per un marc conceptual que analitza les transformacions ocorregudes en la societat catalana en el context del nou paradigma de la postmodernitat de les darreres dècades, afirmant que en el moment actual *“trobem una societat que fa passes en ferm cap a un perill real de fractura social, en què es constata un gradual desplaçament poblacional a situacions properes als llindars de la pobresa relativa o moderada”* (CJB, 2012a: p. 4). Alhora, analitza la progressiva degradació de les estructures democràtiques i conclou que *“avui no podem limitar-nos a un discurs sobre les condicions d'emancipació de la gent jove, del tot imprescindibles, sinó que hem d'incidir en la urgent necessitat de reforçar i reivindicar els drets de participació de tota la ciutadania, especialment per a una joventut que s'ha vist exclosa històricament i sistemàtica dels espais i mecanismes previstos pel sistema polític existent. Cal superar el consens social implícit que reserva per als i les joves unes pitjors condicions de treball, que els nega la possibilitat d'emancipar-se i desenvolupar el seu projecte de vida autònom, que els bandeja del reconeixement social de les tasques que realitzen, que els relega a una situació d'espera cada cop més llarga en què es preveu que basin la seva activitat en l'oci i el temps lliure... cal superar, en definitiva, la percepció molt estesa que ens considera ciutadans de segona amb menys drets efectius que la població adulta”*. Per tot plegat, el plec d'idees que s'aporten al llarg del document van encaminades cap a un objectiu general que aspira a *“desenvolupar la plena ciutadania dels i les joves per tal de promoure les seves possibilitats d'emancipació, entesa de forma integral i atenent les seves múltiples dimensions, garantint una educació de qualitat, l'accés a un treball i un habitatge dignes i l'exercici actiu de la participació social i política. En resum, fer viable la seva realització plena com a ciutadans i ciutadanes amb projectes de vida autònoms”* (CJB, 2012a: p. 6-9). En conseqüència, es llancen orientacions per tal de fer de l'educació una inversió prioritària per a la integració i la cohesió social, repensar les polítiques d'habitatge posant èmfasi en la rehabilitació i ocupació dels immobles buits, augmentar les polítiques actives d'ocupació, diversificar i millorar el recolzament i els ajuts de l'Ajuntament al teixit associatiu, i un llarg etcètera de propostes repartides en vuit eixos temàtics.

Encara és d'hora per intuir fins a quin punt les aportacions que ha fet fins ara i que probablement continuarà fent el CJB es veuran reflectides o no en el proper *Pla Jove* de Barcelona, però el cert és que el seu paper com a agent de les polítiques de joventut és indiscutible i ha tornat a quedar palès amb la seva implicació a fons en el procés de discussió del nou pla director. Això no obstant, la tasca del Consell no es redueix només al camp de l'anàlisi i l'elaboració teòrica, sinó que diàriament gestiona un ampli ventall de serveis orientats al moviment associatiu, englobats en el Centre de Recursos per a les Associacions Juvenils de Barcelona (CRAJ). En efecte, en consonància amb la seva voluntat d'esdevenir una eina de promoció de l'associacionisme juvenil, des de 1994 el CJB gestiona, en conveni amb l'Ajuntament de Barcelona, un servei integral d'informació, assessorament, suport, promoció i dinamització del teixit associatiu juvenil de la ciutat. El CRAJ, anteriorment anomenat *Casal d'Associacions Juvenils de Barcelona*, suposa un model únic de gestió directa per part del MAJ, que ha demostrat la seva solvència i eficiència amb resultats contrastats al llarg de les quasi

dues dècades d'existència (Collado i Caño, 2008). Per tal de poder-ho dur a terme, el CJB disposa d'un equip tècnic de 15 persones, de les quals set es dediquen exclusivament al Centre de Recursos, set més a la pròpia estructura del Consell i un a la direcció de l'Espai Jove La Fontana, equipament juvenil de gran format en què s'allotgen ambdós. El pressupost del CRAJ per a l'any 2012 ha estat de 213.827€, inclosos dins els 746.102€ de pressupost total anual del CJB, provinent majoritàriament del conveni marc amb la Regidoria d'Adolescència i Joventut, que aplega tots els projectes, àrees i organismes amb els quals es relaciona el Consell en alguna de les seves línies d'actuació. Aquesta xifra, que pot semblar molt elevada per a un servei gestionat per les pròpies entitats juvenils, representa tanmateix un escarrassit 0,03% dels 2.295.881.322€ de què disposa l'Ajuntament de Barcelona per al 2012.

Arribats fins aquí, ens proposem de recapitular breument tot l'exposat, extraient algunes primeres conclusions sobre el cas pràctic que hem analitzat. Plantejant-ho de forma esquemàtica, podríem considerar que els avantatges d'un model de consolidació institucional com el descrit són:

- **Major presència i capacitat d'intervenció** en els processos de disseny, elaboració, aplicació i seguiment de les polítiques públiques, específicament les de joventut.
- **Augment dels recursos tècnics, humans i materials disponibles**, i en conseqüència augment de la capacitat de treball, d'impuls de projectes i d'assoliment d'objectius concrets.
- **Major capacitat d'elaboració de discurs propi**, de difusió i influència d'aquest, i de reconeixement social i institucional.
- **Millor coneixement de l'Administració** i els seus processos, actors, programes i mecanismes d'actuació.
- **Establiment d'un referent interlocutor** del moviment associatiu juvenil.
- **Més possibilitats de suport, promoció i coordinació** de l'associacionisme juvenil.
- **Contribució a l'aprofundiment democràtic** i la consolidació de mecanismes de participació popular ciutadana en la gestió pública.

Per contra, entre els inconvenients principals poden identificar-se:

- **Excessiva dependència econòmica** de les vies de finançament i subvenció de l'Administració.
- **Processos de tecnificació, burocratització i professionalització** de les estructures de l'associacionisme juvenil.
- **Adequació dels ritmes de treball**, projectes i discursos en funció dels paràmetres i *tempos* definits des de l'Ajuntament, no des de les entitats.
- **Assumpció de responsabilitats corresponents a la Regidoria** pel que fa a gestió de programes, recursos i serveis adreçats a la joventut.
- **Pèrdua de perfil propi, de capacitat de crítica i de mobilització** davant l'actuació de l'Ajuntament, esdevenint un satèl·lit de la Regidoria (*de consell local de joves a consell municipal de joventut*).
- **Estancament en l'àmbit institucional** i afebliment d'altres esferes d'intervenció.
- **Perill d'instrumentalització de les estructures** del moviment associatiu juvenil per a fins partidistes, provocant la pèrdua de representativitat, el sectarisme i fins i tot la desaparició.

Per concloure, pot afirmar-se que les polítiques de joventut a la capital catalana, amb el seu caràcter pioner, representen en si mateixes un possible model de referència que ha mantingut una continuïtat notable ençà de la creació de les primeres estructures municipals amb la recuperació democràtica l'any 1979. Així, el *model Barcelona* de polítiques de joventut pot presentar-se com a prova d'èxit, d'implicació per part dels governs locals, de desenvolupament i aplicació de programes innovadors i de participació directa de la població juvenil a través d'una gran varietat de mecanismes. Per descomptat, el mèrit d'aquest model no és exclusiu dels càrrecs polítics de l'Ajuntament, sinó que és compartit amb el CJB i amb els equips de tècnics i professionals encarregats de l'actualització i el desplegament de les polítiques de joventut en cada moment. Alhora, el Consell de la Joventut de Barcelona s'ha consolidat com un exemple referent de consell local de joventut amb una forta presència en l'elaboració de les polítiques destinades a la gent jove, amb una sèrie de serveis i recursos específics que gestiona directament amb el seu propi equip tècnic (en modalitat de cogestió), i amb un reconeixement total de la seva capacitat d'interlocució per part de l'Administració. Amb tota seguretat, la potència del CJB rau de forma repartida en la seva representativitat i pluralitat interna, en l'eficàcia de la gestió dels recursos de què disposa, en l'elaboració crítica de discurs propi sobre polítiques de joventut i altres temàtiques, i en la coherència mantinguda al llarg de més de 30 anys d'història. No hi ha dubte que se li poden fer moltes crítiques, pel que fa al seu funcionament professionalitzat, a la necessitat de més contacte directe amb la base associativa, al seu nítid posicionament polític escorat en plantejaments progressistes, o a la inconsistència crònica de les seves estructures participatives. Això no obstant, per tot el que hem esmentat, el podem considerar un cas paradigmàtic de consell local de joves de clara voluntat projectiva i metaparticipativa, amb una forta autonomia operativa i una destacable capacitat analítica i discursiva, que aconsegueix la funció de control democràtic de les institucions i les polítiques públiques, juga un paper protagonista en la definició i aplicació de les polítiques de joventut, i forma generacions de quadres i dirigents juvenils que contribueixen a l'enriquiment del capital social i la prosperitat cívica de tota la societat.

3.4 Viabilitat, reptes i oportunitats de l'extensió dels consells locals de joventut

En últim terme ens disposem a discórrer breument sobre les possibilitats de l'extensió del model dels CLJ associatius, reivindicació històrica que els moviments juvenils han proclamat de forma insistent des dels seus inicis (Triangle Jove, 1999; CNJC, 1999, 2002 i 2003; CJB, 1999, 2006, 2012a). No ha d'estranyar aquesta reiteració sistemàtica, ja que que l'articulació territorial i la constitució de nous canals per a la participació activa de la ciutadania en general i del jovent en particular és un dels objectius centrals de tota l'activitat política i social de l'associacionisme juvenil. Aquesta centralitat descansa, com hem vist més amunt, en un marc global descriptiu d'una societat més justa, equitativa i lliure, només assequible a partir de l'aprofundiment democràtic, la recuperació del control polític sobre l'economia i l'establiment de sistemes de democràcia participativa que permetin la implicació de la població en els assumptes públics. Ens trobem davant, doncs, d'un dels elements irrenunciabls del programa de transformació social del MAJ, que és alhora una de les reivindicacions que comporta uns costos majors, sobretot a nivell polític. Efectivament, s'ha parlat en més d'una ocasió sobre la conveniència de les Administracions de fonamentar les seves actuacions en matèria de joventut en el paquet de polítiques *afirmatives*, atès que aquestes inclouen mesures de tipus superficial o políticament *lights* que no requereixen de gaire recursos, mentre que les polítiques de *transició* o *d'emancipació* -principalment treball i habitatge- demanen uns pressupostos substancialment més grans per tal d'implementar accions que comportin efectes tangibles en l'àmbit socioeconòmic (Casal, 2002; Muñoz, 2002).

Aquestes interpretacions, tot i que encara vàlides des d'un punt de vista d'avaluació del que s'ha dut a terme, no tenen en compte, tanmateix, la profunditat d'algunes de les demandes que tradicionalment s'han situat a l'entorn de les polítiques inspirades en el paradigma de la nova condició juvenil, i que avui podríem considerar incloses en la proposta sintètica de les polítiques de plena ciutadania. Ens referim a la voluntat i la potencialitat transformadora de moltes d'aquestes reivindicacions, encaminades a la mutació de les estructures polítiques i dels canals de mediació social, sobretot en les seves expressions més agosarades aportades pel MAJ. En aquest sentit, si bé no hi ha dubte que un paquet d'actuacions veritablement efectives en matèria d'habitatge o de regulació del marc de treball poden significar una despesa econòmica notable, no es pot perdre de vista que l'eventual implementació d'algunes de les propostes d'aprofundiment democràtic exigeixen un enorme cost polític que la majoria dels actors institucionals no estan disposats a assumir. Per tant, cal ser conscients que la síntesi englobada en les polítiques de plena ciutadania, d'emancipació ciutadana o emancipatòries de l'afirmació juvenil (existeix una gran diversitat de denominacions) se situarien a l'extrem dins un marc comparat de costos pressupostaris i polítics de les diferents propostes en l'àmbit de polítiques de joventut, car incorporen en el seu objectiu general la necessitat d'un canvi radical en les estructures socials i polítiques vigents.

Assumint, així doncs, que la dimensió participativa en què s'enquadra l'extensió del model de consells locals de joventut resultaria innòcua i insuficient sense l'abordatge integral de les causes reals de l'exclusió social juvenil -precarietat laboral, atur permanent, dificultats d'accés a l'habitatge, mercantilització de l'ensenyament-, també és escaient considerar la necessitat d'altres eixos d'estructuració del MAJ a banda de la territorialitat. En efecte, una realitat multidimensional i polièdrica basada en un funcionament en xarxa com és l'associacionisme jove transcendeix la simple lògica de distribució geogràfica i requereix d'altres vectors de coordinació interassociativa, com ara les federacions d'entitats de base, les coordinadores d'àmbit i les plataformes sectorials, o les estructures transversals per ocupar-se de temàtiques no estrictament juvenils. Per tant, un mapa ric de consells locals i comarcals, coordinats amb el CNJC i la XPCLJC, restaria condemnat a nivells d'un dinamisme minso i d'un empobriment de

les sensibilitats i inquietuds de les seves entitats, sense la interrelació i la circulació d'informació, projectes i idees que possibiliten les altres dimensions del treball en xarxa. No es pot créixer només per una de les potes de l'edifici associatiu, sinó que cal un augment compensat de les diverses facetes i pilars que el componen.

Per tal que això sigui possible, cal una acció decidida de reconeixement, valorització i recolzament material de l'associacionisme juvenil per part dels poders públics, admetent la contribució essencial que aquest desenvolupa diàriament a la conscienciació cívica, la generació de capital social i la millora de la societat. Des dels diversos àmbits del món associatiu –el lleure educatiu, la cultura, la política juvenil, l'acció social, el voluntariat– es fan aportacions insubstituïbles en la formació de ciutadans actius i amb capacitat de crítica, l'èxit de les quals rau, precisament, en el seu caràcter autònom, independent, autogestionat i no lucratiu. Tal com afirma Josep M. Villena, *“és necessària una transformació de l'estructura política que la faci més participativa, i també combatre els efectes de la despolitització dels joves, neutralitzant-la amb una potenciació dels processos socials que incrementi la participació dels joves en la societat civil. No és concebible una democràcia participativa sense la corresponsabilització de la ciutadania, i aquesta no sorgeix per generació espontània, sinó que li cal un aprenentatge, una pedagogia ciutadana que propugni un compromís ciutadà vers una proposta de futur col·lectiu. Enfront d'una societat que promou l'individualisme cal potenciar l'interès per allò col·lectiu”* (Villena, 2007: p. 17). En aquest sentit, no hi ha dubte que el MAJ representa l'expressió més reeixida i complexa de l'apoderament juvenil (*empowerment*), que opera com a veritable contrapoder que combat aferrissadament i de base les deformacions d'una societat consumista i individualitzadora en la qual l'ètica ciutadana ha estat relegada a un paper merament formal. Alhora, vol mantenir-se separat de les estructures de gestió tècnica i política, reafirmant-se en el convenciment que l'Administració no té l'exclusivitat de la cosa pública i que és imprescindible la col·laboració i entesa amb la societat civil per tal de compartir coneixements, recursos i responsabilitats. Aquesta desvinculació total -o gairebé- de l'organigrama institucional en algunes ocasions provoca tensions i distanciaments, que habitualment són utilitzats com a coartada per no atendre les reivindicacions ni donar més poder de decisió a les organitzacions juvenils. Tanmateix, cal insistir que la capacitat d'interlocució amb els joves és allò que defineix i identifica les polítiques de joventut: *“la capacitat de comunicar, entendre, connectar, debatre, negociar i cooperar de manera directa amb els joves és essencial. No hi ha política de joventut bona sense un bon nivell d'interlocució amb els joves del nostre territori. [...] Aquesta capacitat d'interlocució ha de ser prèvia a qualsevol intent de construcció d'una política estable de joventut. No podem fer política de joventut sense els joves”* (Montes, 2008: p. 20).

La competència de la interlocució ha de veure's complementada amb l'habilitat de gestionar el conflicte de forma constructiva i la voluntat política d'integrar, incloure i assumir les aportacions de la joventut quan aquesta és consultada o, amb més raó, quan s'expressa i mobilitza per convicció pròpia: *“No podemos dejar perder este capital e incluso frustrar las eternamente esperadas futuras implicaciones cívicas”* (Agudo i Albornà, 2011: p. 97). Cal assumir que la diversitat social i el canvi històric generen noves demandes, nous conflictes i noves ruptures, i això no és exclusiu de la gent jove. Sovint les administracions poden sentir-se sobrepassades per l'emergència de la conflictivitat i la dificultat de gestionar els focus d'instabilitat. Per resoldre aquestes situacions, cal promoure la responsabilitat col·lectiva i la participació directa de la comunitat en la seva solució, mecanismes que milloren els nivells de legitimitat i d'adhesió ciutadana al sistema democràtic (Camps, Amorós i Pastor, 2000: p. 1-2). En el marc del III Congrés de la Joventut de Catalunya, que duia el lema “Establim ponts de diàleg”, es va dur a terme una recerca al voltant de la realitat juvenil, identificant cinc tipologies de conflictes, que són a) els d'informació: absència de la mateixa o interpretacions

diferents; b) d'interessos: demandes juvenils "inassumibles" per part dels polítics, manca de voluntat per trobar solucions conjuntes, recel i desconfiança mútua, poc pes de les opinions de joves i tècnics; c) estructurals: relacions jerarquitzades, pocs espais per al diàleg i la negociació, visions diferents sobre les polítiques de joventut, poca lubricació dels mecanismes de participació, manca de recursos econòmics i humans, inadequació entre necessitats de joves i la política; d) de valors: visió estereotipada i problematitzada dels joves i els seus estils de vida; i e) de relació: persistència de llenguatges, ritmes i estils de fer diferenciats, i poca barreja i contacte entre els diversos sectors implicats (Camps i Merino, 2003). Davant d'aquest escenari, es proposa una metodologia basada en la gestió alternativa del conflicte (GAC) que permeti un procés d'implicació i aprenentatge col·lectiu, fomentant la cooperació i coordinació entre les parts i trobant solucions que siguin simultàniament equitatives, eficaces i estables. Per tal d'executar-ho, el primer pas i alhora el més difícil és acceptar que el conflicte forma part de la vida social i assumir que el problema és important i mereix l'esforç de ser resolt de la forma més satisfactòria per a tothom. Els assistents al congrés proposaren canvis en les relacions, en els instruments i en les formes de fer de les polítiques de joventut, basades en la mediació i el consens per tal d'evitar la cristallització de posicions irreconciliables a l'entorn de qüestions conflictives. Els autors de l'estudi conclouen que *"es tracta, en definitiva, de desenvolupar una cultura de prevenció, que es vertebrï entorn a la participació"*, la importància de la qual *"resideix en les seves possibilitats per a generar formes alternatives de relació que dibuixin nous paisatges de convivència i dinàmiques socials més confortables"* (Camps i Merino, 2003).

És evident que el moviment associatiu juvenil i els consells locals de joventut no són perfectes ni tenen sempre la raó sobre els assumptes que tracten. Amb tot l'exposat no pretenem en cap cas motivar l'acceptació automàtica i acrítica de tot el que provingui de la participació juvenil, sinó estimular un esforç real per tal de superar els prejudicis, els greuges i les diferències intergeneracionals per tal d'activar tot el potencial de la interlocució de les polítiques de joventut. Al capdavant, són els poders públics qui tenen l'obligació d'escoltar, atendre i donar resposta a la ciutadania quan aquesta així ho sol·licita. Però com en tota acció de govern, l'honestedat i el coratge han de prevaldre davant la paràlisi que suposa l'immobilisme conformista. La tendència al manteniment de les coses tal com estan, la temença irracional al canvi o el confort de l'estabilitat política no poden passar per davant de la possibilitat immillorable d'integrar l'activitat que els i les joves impulsen de forma autònoma, convertint-la en participació social efectiva en la construcció col·lectiva de la societat: *"encara que pugui semblar que fent-ho llancem pedres damunt la nostra teulada, un bon treball amb joves implica tot sovint renunciar al rèdit polític o fins i tot professional. Aquesta és una més de les dificultats pròpies de treballar en joventut"* (Montes, 2008: p. 63).

En resum, la viabilitat de l'extensió del model associatiu dels consells de joves depèn fonamentalment, és clar, del propi associacionisme juvenil. Sobre les bases existents, prou sòlides, es fa imprescindible millorar amb urgència les perspectives actuals de creixement. Aquest és un repte que el MAJ i els seus instruments de coordinació coneixen prou bé. Tanmateix, el compromís en ferm de les Administracions en la promoció de ciutadania pot ser -i ha de ser- un revulsiu de primer ordre que ajudi decididament a fer possible esbotzar els murs de la política local de joventut, sovint ancorada en una visió lúdico-cultural que només preveu accions en els camps de l'oci, el temps lliure, la cultura i l'esport. Organitzar la festa major i les celebracions populars és molt positiu en si mateix -tot i que a moltes viles el jovent n'ha d'impulsar unes d'alternatives-, però queda a molta distància de la participació *real* en els assumptes públics. Per tal d'aprofitar la immensa creativitat i vitalitat que els caracteritza, no se'ls pot deixar fora encarregats de la decoració dels carrers o de la tria dels grups musicals. Reconèixer la seva condició de ciutadans i ciutadanes implica acceptar, també, l'exercici dels

tots drets de ciutadania: la capacitat d'intervenir públicament, la d'expressar l'opinió lliurement -encara que sigui contrària-, la de protestar i resistir-se pacíficament a l'autoritat, la de gestionar el seu pressupost sense ingerències ni condicions de cap tipus, etcètera. Per apoderar cal *transferència de poder*: se'ls ha d'ajudar a dotar-se dels seus propis espais de deliberació i construcció col·lectiva, assumint el caràcter vinculant d'aquests com a mínim pel que fa a les qüestions que afecten la gent jove, incorporant-los al funcionament ordinari del sistema democràtic i establint-hi convenis de cooperació, col·laboració i suport material i econòmic. El ritme el marcaran les circumstàncies, la vitalitat associativa del jovent, la voluntat dels càrrecs polítics i les possibilitats materials des d'un vessant tècnic. La qüestió és avançar i davant de perspectives finalistes recordar que, parafrasejant Gandhi, no hi ha camí per a la participació, la participació és el camí. Som tan lluny de l'horitzó que voldríem, que només aquest senzill recull de propostes ja és un bon full de ruta per començar a caminar.

(4) Conseracions finals

De forma sintètica i quasi telegràfica, volem resumir algunes de les principals propostes i reflexions que hem realitzat al llarg de les pàgines precedents:

a) **Observant les transformacions socials i econòmiques produïdes en els darrers decennis, i atenent les dades més recents sobre la realitat juvenil, pot detectar-se un procés d'exclusió social programada de la joventut identificada com a baula feble de la cadena social, que té com a objectiu estendre's gradualment al conjunt de la població** a partir de la successiva incorporació de les generacions precàries a la vida adulta. La creació d'un mercat de treball marginal i precaritzat dirigit principalment a les dones i la joventut, justificat amb les tendències negatives de l'atur juvenil des dels anys vuitanta, ha estat el primer pas per al progressiu desmantellament de la protecció laboral i els sistemes de negociació col·lectiva aconseguits per les organitzacions sindicals al llarg del segle XX, emmarcat dins un programa més ambiciós de liquidació de les estructures de l'Estat del benestar.

b) **La contínua erosió i degradació de les condicions de treball de la gent jove ha estat possible gràcies al substrat profundament adultocèntric i patriarcal subjacent en l'imaginari col·lectiu de les societats formalment democràtiques**, sense menystenir la complicitat de la majoria dels actors de la política institucional amb els interessos del poder econòmic. En efecte, la condició subalterna i dependent adjudicada a la joventut, reforçada per un complex dispositiu jurídic-repressiu, cultural-simbòlic i mediàtic, ha permès la configuració d'un ampli consens moral que considera acceptables per al jovent situacions generalitzades de precarietat social, laboral, domiciliària i familiar que no són tolerades o són motiu d'escàndol quan afecten els adults.

c) **La valoració dels resultats obtinguts per les polítiques de joventut ençà de la seva implantació a Catalunya i Espanya trenta anys enrere és majoritàriament decebedora pel que fa a la capacitat de correcció de les nocives tendències socioeconòmiques**. Més enllà de debats fructífers en el camp teòric i de la construcció de marcs d'interpretació solvents pel que fa a l'anàlisi de la realitat juvenil, la posada en pràctica de les polítiques que evitessin la degradació de les condicions de vida del jovent ha estat del tot insuficient i ha quedat molt lluny d'acomplir els objectius pomposos que figuren als documents, generant frustració i un efecte negatiu de descrèdit de les polítiques orientades a la gent jove.

d) **El repte actual de les polítiques de joventut passa per esdevenir polítiques d'emancipació ciutadana dins un programa de reforma social, política i econòmica d'ampli abast que contraresti les agressions a l'Estat del benestar i al sistema democràtic**. El valor afegit de les polítiques juvenils rau en la constatació que l'adolescència i la joventut són etapes privilegiades per a la formació i la pràctica de la consciència cívica, l'esperit crític i l'autonomia personal. Es tracta d'aplicar la lògica inversa al procés impulsat pels poders financers: contrarestar els efectes a mitjà i llarg termini tot estimulants un exercici quotidià i normalitzat de la ciutadania activa entre la joventut en tant que víctimes actuals de l'exclusió i en tant que població adulta de demà. Simultàniament cal complementar-ho amb l'aplicació de mesures efectives d'emancipació que reverteixin la precarització laboral i les dificultats d'accés a l'habitatge. La manera en què les polítiques de joventut abordin i resolguin aquestes problemàtiques serà central per tal de garantir la continuïtat de la societat democràtica.

e) **El moviment associatiu juvenil és la màxima expressió de l'apoderament de la joventut i una de les manifestacions pràctiques més genuïnes de la ciutadania activa i la participació**

democràtica existents. El seu caràcter autònom, autogestionat i no lucratiu, independent de l'Administració però avesat a la col·laboració amb el sector públic, el converteixen en una potentíssima escola de valors cívics i compromís social. Tradicionalment, a més, a través de les seves estructures de coordinació com el CNJC ha gaudit d'una admirable capacitat d'anàlisi sobre la realitat i les necessitats juvenils, i ha mantingut un discurs coherent sobre els reptes que havien d'afrontar les polítiques de joventut en cada moment històric, contribuint al debat, l'actualització i la millora de les polítiques socials destinades a la població jove.

f) **Una de les formes d'articulació territorial del moviment associatiu juvenil són els consells locals i les plataformes territorials de joves, que poden esdevenir un instrument idoni per a la co-decisió i la participació juvenil en els afers públics.** Aquestes estructures han de tenir una base associativa suficientment representativa i un funcionament independent i democràtic, tot aspirant a integrar també les necessitats, inquietuds i opinions del jovent no associat. Llur força rau en el seu caràcter autònom i no poden ser substituïts ni suplantats per espais institucionals consultius sense vida pròpia com els Consells Municipals de Joventut. La normalització i extensió dels CLJ podria significar un pas endavant qualitatiu i quantitatiu pel que fa a les possibilitats de consolidació i coordinació de l'associacionisme juvenil a escala municipal, comarcal i nacional, i suposaria una contribució inestimable per la consecució dels objectius d'aprofundiment democràtic, reforçament de la societat civil i apoderament juvenil.

g) **La construcció d'una democràcia participativa amb un component juvenil actiu requereix d'una ferma convicció política que permeti superar les tendències dominants en el camp socioeconòmic, els entrebancs administratius i els prejudicis propis del pensament conservador.** En aquest sentit, el paper dels poders públics és essencial a l'hora de possibilitar la integració de la participació juvenil en el debat democràtic i la presa de decisions. Experiències reals com les del CJB, tot i que molt millorables, demostren la viabilitat de la gestió directa de serveis i recursos per part del moviment associatiu juvenil, així com l'enriquiment que significa la implicació de les pròpies entitats de joves en el disseny de les polítiques públiques i en l'aplicació i avaluació de les mesures acordades. Són casos pràctics que ens indiquen una direcció vers la qual és possible avançar i aprofundir molt més, experimentant amb els canals d'interlocució institucional, les modalitats de cessió de competències i les diverses fórmules de gestió de programes, serveis i equipaments (directa, cogestió, gestió ciutadana, etc.).

h) **Cal una reflexió de fons seriosa sobre la situació actual a què es veuen abocades les generacions de joves, que impliqui sectors i agents diversos i que promogui decididament l'apoderament juvenil a tots els nivells de la vida pública.** Tal vegada caldria estudiar amb més interès l'aplicació d'una quota mínima en les llistes electorals, o baixar el dret de vot als 16 anys. Aquestes poden ser iniciatives efectuades en el camp de la política que serien molt ben rebudes des del món de la joventut, però cal anar més enllà. Petites actuacions de maquillatge no seran suficients per generar el canvi de fons a què fèiem referència, principalment perquè no compten amb l'acció autònoma dels propis joves i perquè no contempen una transferència real de poder. Encara som a temps de redreçar les expectatives de futur de la joventut d'avui. Som al principi d'un camí d'incerteses i grans oportunitats que cal recórrer amb sentit comú i il·lusió política, tendint ponts d'entesa i cooperant sobre la base del consens i la gestió alternativa dels conflictes. El paternalisme condueix a la verticalitat, la jerarquia i la marginació. La bilateralitat i la distribució de mitjans permeten l'equilibri i el diàleg constructiu. Només en igualtat de condicions els i les joves podran sumar-se a la societat democràtica, des del seu estatus plenament desenvolupat de ciutadans i ciutadanes actives.

Bibliografía

- ABAD, Miguel (2002): "Posibilidades y limitaciones de la participación juvenil para el impacto en la agenda pública: el caso del Consejo Municipal de Juventud en Medellín". *Última década*, núm. 17, p. 65-94.
- AGIRIANO, P.; BERGUA, E. i CASTAÑO, J.A. (2002): "¿Políticas integrales, afirmativas,... o simplemente simulacros?". *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 59, p. 58-69.
- AGUDO, B. i ALBORNÀ, R. (2011): "Autonomía y empoderamiento de las personas jóvenes". *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 94, p. 89-100.
- AHN, N.; MOCHÓN, F. i DE JUAN, R. (2012): "La felicidad de los jóvenes". *Papers*, 97/2, p. 407-430.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2006): *projectejovebcn. Informe sobre el procés participatiu, 2a fase*. Barcelona: Regidoria de Joventut – Ajuntament de Barcelona.
- (1999): *Les polítiques afirmatives de joventut: una proposta per a la nova condició juvenil*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona / Diputació de Barcelona.
- ALBAIGÉS, B. (dir.); SISTO, V. i ROMÁN, J.A. (2004): *Crisi del treball i emergència de noves formes de subjectivitat en els joves*. Col·lecció "Aportacions", 24. Barcelona: Secretaria General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- ALMEDA, E. i SÁNCHEZ, C. (2007): *Introducción teórica*. Material de l'assignatura "Dones i Estat del Benestar (on-line)" del Màster Oficial en Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania. Barcelona: iiedg.
- BANAJI, S. i BUCKINGHAM, D. (2011): "Los jóvenes y la participación cívica en línea. Principales conclusiones de un proyecto de investigación europeo", a TRILLA, J. (coord.) et al.: *Jóvenes y espacio público. Del estigma a la indignación*. Barcelona: Edicions Bellaterra, p. 175-191.
- BAUDELAIRE, Charles (1863): *El pintor de la vida moderna*. Múrcia: Yerba, 2000.
- BAUMAN, Zygmunt (2008): *Una nova escena del drama entre vell i jove / New performance of the old vs. young drama*. Col·lecció "Aportacions", 36. Barcelona: Secretaria de Joventut – Generalitat de Catalunya.
- BECK, Ulrich (1986): *La sociedad del riesgo: hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós, 2006.
- BENEDICTO, Jorge (2011): *Construint la ciutadania juvenil. Marc teòric per a les polítiques de joventut i ciutadania*. Ponència a les XXIX Jornades de Polítiques Locals de Joventut (Manresa, 8 de novembre de 2011). Barcelona: Oficina del Pla Jove - Diputació de Barcelona.
- (2007): *El acceso de los jóvenes a la ciudadanía: un reto para las sociedades democráticas*. Ponència a les XXV Jornades de Polítiques Locals de Joventut (L'Hospitalet de Llobregat, 29 i 30 de novembre de 2007). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- BENEDICTO, J. i MORÁN, M.L. (2002): *La construcción de una ciudadanía activa entre los jóvenes*. Madrid: Injuve.
- BONTEMPI, Marco (2003): "Viajeros sin mapa. Construcción de la juventud y trayectos de la autonomía juvenil en la Unión Europea". *Revista de Estudios de Juventud*, monogràfic especial del núm. 63, p. 25-44.
- BORJA, Jordi (2011): "Espacio público, jóvenes y derecho a la ciudad", a TRILLA, J. (coord.) et al.: *Jóvenes y espacio público. Del estigma a la indignación*. Barcelona: Edicions Bellaterra, p. 69-90.
- BOURDIEU, Pierre (1978): "La «juventud» no es más que una palabra", a *Sociología y cultura*. Mèxic: Grijalbo, 2002, p. 163-173.
- CÁDIZ, X. i CARDONA, M. (2011): "¿Cómo convertir las intervenciones locales en política de

- juventud?”. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 94, p. 117-128.
- CAMPS, F.; AMORÓS, M. i PASTOR, X. (2000): “Gestió alternativa de conflictes i participació ciutadana”. *Papers d’innovació social*, núm. 69.
- CAMPS, F. i MERINO, J. (2003): “Construïm ponts de diàleg per a les polítiques de joventut. La gestió positiva del conflicte”. *Àmbits de política i societat*, núm. 25-26, p. 12-15.
- CANELLAS, Noemí (2007): “Joves i espai públic. Ens han pres la plaça?”, a *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 163-169.
- CASAL, Joaquim (2008): “L’emancipació dels joves com a qüestió social, sociològica i política”. Ponència a les XXVI Jornades de Polítiques Locals de Joventut (Sabadell, 21 de maig de 2008). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- (2002): “TVA y políticas públicas sobre juventud”. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 59, p. 23-36.
- (1996): “Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del siglo XXI: aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración”. *REIS*, núm. 75, p. 295-317.
- CASTELLS, Manuel (2003): *L’era de la informació I. La societat xarxa*. Barcelona: UOC.
- CASTAÑO, J.A. i ZINKUNEGI, T.: “De la práctica del simulacro a la sistematización de la práctica”. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 94, p. 101-116.
- COLLADO, A. i CAÑO, S. (coords.) (2008): *El Casal d’Associacions Juvenils de Barcelona 1994-2008: un model de gestió*. Barcelona: CJB / Regidoria de Dones i Joventut – Ajuntament de Barcelona.
- COMAS, Domingo (2011): “¿Por qué son necesarias las políticas de juventud?”. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 94, p. 11-27.
- (2007a): *Las políticas de juventud en la España democrática*. Col·lecció “Estudios”. Madrid: Injuve.
- (2007b): *El futuro de los ámbitos de Juventud: una política sectorial potente en el eje central de las políticas sociales públicas*. Ponència a les XXV Jornades de Polítiques Locals de Joventut (L’Hospitalet de Llobregat, 29 i 30 de novembre de 2007). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- CONSEJO DE LA JUVENTUD DE ESPAÑA (2010): *Documento de Bases para una Política de Juventud*. Aprovat a la XVII Asambleu General Ordinaria. Madrid: CJE.
- CONSELL DE LA JOVENTUT DE BARCELONA (2012a): *#BCNésbona si la joventut sona! 63 propostes prioritàries de les associacions juvenils per a la ciutat que volem*. Barcelona: CJB.
- (2012b): *Primer document d’aportacions del CJB al procés d’elaboració del Pla Director de les Polítiques d’Adolescència i Joventut de l’Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: CJB.
- (2011a): *Estatuts del Consell de la Joventut de Barcelona*. Aprovats per la XLVI Assemblea General Ordinària (12 de març de 2011). Barcelona: CJB.
- (2011b): *Informe de Valoració del Pla Jove 2006-2010*. Barcelona: CJB.
- (2006a): *Document BCJ. Les propostes de l’associacionisme per al Projecte Jove 2006*. Barcelona: CJB.
- (2006b): *Consell de la Joventut de Barcelona 1980-2005: 25 anys de xarxa inerassociativa juvenil*. Barcelona: CJB.
- (1999): *Per unes veritables polítiques de joventut*. Barcelona: CJB.
- CONSELL DE JOVENTUT DE GIRONA (2010): *Estatus de l’associació Consell de Joventut de Girona (CJG)*. Girona: CJG.
- CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA (2010): *Història del CNJC*. Recurs electrònic disponible al web <http://www.cnjc.cat/cnjc/que-es-el-cnjc/historia-del-cnjc>. Consultat per darrera vegada el 28/08/2012.
- (2004): *III Carta a la Joventut Catalana. El programa polític del moviment associatiu juvenil*. Col·lecció “Xarxa Jove”, 4. Barcelona: CNJC.
- (2002): *186 propostes per a l’associacionisme juvenil. Per una democràcia participativa*.

- Col·lecció “Xarxa Jove”, 2. Barcelona: CNJC.
- (1999): *Línies de política juvenil del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya*. Barcelona: CNJC.
 - CRUZ, José Ignacio (2004): “Del autoritarismo a la coparticipación. La transición a la democracia y políticas de juventud en España”. *Historia de la educación*, 22-23, p. 195-212.
 - DELGADO, Manuel (2011): “Distinción y estigma. Los jóvenes y el espacio público urbano”, a TRILLA, J. (coord.) et al.: *Jóvenes y espacio público. Del estigma a la indignación*. Barcelona: Edicions Bellaterra, p. 27-42.
 - (2007): *Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Col·lecció “Argumentos”, 356. Barcelona: Anagrama.
 - (1999): *La violència com a recurs i com a discurs*. Col·lecció “Aportacions”, 7. Barcelona: Secretaria General de Joventut – Generalitat de Catalunya.
 - DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2010a): *Seminari Polítiques Públiques de Ciutadania i Joventut*, document de resum del seminari organitzat per l'Oficina del Pla Jove de gener a juny de 2010. Barcelona: Oficina del Pla Jove – Diputació de Barcelona.
 - (2010b): *La participació del jovent en les polítiques locals de joventut*. Barcelona: Oficina del Pla Jove – Diputació de Barcelona.
 - (2007): *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions*. Col·lecció “Documents de Treball”, sèrie “Igualtat i Ciutadania”, 9. Barcelona: Diputació de Barcelona.
 - DIRECCIÓ GENERAL DE JOVENTUT (2012): *Enquesta sobre participació i política a Catalunya 2011. Avançament de resultats*. Barcelona: Direcció General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
 - (2011): *En temps de crisi... polítiques de joventut? Jornades de formació per a responsables polítics de joventut 2011*. Barcelona: Direcció General de Joventut – Generalitat de Catalunya.
 - DIVERSOS AUTORS (2011): *Reacciona. 10 razones por las que debes actuar frente a la crisis económica, política y social*. Pròleg d'Stéphane Hessel. Madrid: Aguilar.
 - DOMÈNECH, Xavier (2008): *Entre el poder i la societat. El Consell Nacional de la Joventut de Catalunya. 25 anys de democràcia juvenil*. Col·lecció “Quaderns d'història”, 1. Barcelona: Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia.
 - DUARTE, Claudio (2012): “Sociedades adultocéntricas: sobre sus orígenes y reproducción”. *Última década*, 36, p. 99-125.
 - (2009): “Sobre los que no son, aunque sean. Éxito como inclusión de jóvenes empobrecidos en contextos capitalistas”. *Última década*, núm. 30, p. 11-39.
 - ESPEITX, Elena (dir.) et al.: *Els comportaments alimentaris dels i les joves en el procés d'emancipació*. Col·lecció “Aportacions”, 29. Barcelona: Secretaria General de Joventut – Generalitat de Catalunya.
 - ESPLUGA, Josep (coord.) et al. (2010): *Salut i joves: dels contextos i les pràctiques de risc a les polítiques de promoció de la salut*. Col·lecció “Aportacions”, 47. Barcelona: Secretaria de Joventut – Generalitat de Catalunya.
 - ESPLUGA, J.; BALTÍERREZ, J. i LEMKOW, L. (2004): “Relaciones entre la salud, el desempleo de larga duración y la exclusión social de los jóvenes en España”. *Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 17, p. 45-62.
 - FEIXA, Carles (2007): “Més enllà de la Generació @: polítiques sòlides, gasoses i líquides de joventut”, a *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
 - (2006a): *Relatos de juventud: de Tarzán a Blade Runner (pasando por Peter Pan)*. Ponència a la XXIV Jornada de Polítiques Locals de Joventut (Barcelona, 27 de novembre de 2006). Barcelona: Diputació de Barcelona.
 - (2006b): “Generación XX. Teorías sobre la juventud en la era contemporánea”. *Revista*

- Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, 4(2), p. 21-45.
- (2001): *Generació @. La joventut al segle XXI*. Col·lecció “Aportacions”, 12. Barcelona: Secretaria General de Joventut – Generalitat de Catalunya.
 - (1993): *La joventut com a metàfora. Sobre les cultures juvenils*. Barcelona: Secretaria General de Joventut – Generalitat de Catalunya.
- FERNÁNDEZ BUEY, Francisco (2005): *Guía para una globalización alternativa. Otro mundo es posible*. Col·lecció “Byblos. Ensayo actualidad”, 2580/1. Barcelona: Ediciones B.
- FERRER, Mariona (2009): *La participació política dels joves i les joves a Catalunya. Una visió general*. Ponència a les XXVII Jornades de Polítiques Locals de Joventut (Sitges, 7 de maig de 2009). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- (2006): “Jóvenes, participación y actitudes políticas en España, ¿son realmente tan diferentes?”. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 75, p. 195-206.
- FIGUERAS, M. i MAURI, M. (2010): *Mitjans de comunicació i joves. Anàlisi de la situació, mecanismes d'intervenció i decàleg per a un tractament informatiu adequat de les persones joves*. Col·lecció “Aportacions”, 45. Barcelona: Secretaria de Joventut – Generalitat de Catalunya.
- FLAQUER, Lluís (2004): “La articulació entre la família y el Estado del bienestar en los países de la Europa del sur”. *Papers*, núm. 73, p. 24-58.
- FONTANA, Josep (2012): *Más allá de la crisis*. Conferència inèdita disponible al web <http://lopezbullablogspot.com.es/2012/02/mas-alla-de-la-crisis-habla-josep.html>. Consultat per darrera vegada el 26/08/2012.
- FRANCÉS, Francisco José (2008): “El laberinto de la participación juvenil: estrategias de implicación ciudadana en la juventud”. *Revista OBETS*, núm. 2, p. 35-51.
- FURLONG, A. i CARTMEL, F. (2001): *Els contextos canviants de la joventut*. Col·lecció “Aportacions”, 14. Barcelona: Secretaria General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- GIMÉNEZ, L.; SUBIRATS, J. et al. (2003): “Perfiles y alcance de la exclusión social”. VII Congreso Internacional del CLAD sobre la Reforma del Estado y de la Administración Pública, Panamá, 28-31 de octubre de 2003. Col·lecció “Polítiques socials”, 3. Barcelona: IGOP.
- GOIG, J.M. i NÚÑEZ, M.A. (2011): “El fomento de la juventud participativa. Tratamiento constitucional, desarrollo legislativo y políticas públicas”. *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 94, p. 29-48.
- GONZÁLEZ, I. (coord.); COLLET, J. i SANMARTÍN, J. (2007): *Participació, política i joves. Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afeció política de la joventut catalana*. Estudi realitzat per l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP). Col·lecció “Estudis”, 22. Barcelona: Secretaria de Joventut – Generalitat de Catalunya.
- INJUVE (2011a): *Libro Blanco. Políticas de Juventud en España 2011-2020. La necesidad de un gran impulso*. Versió del 23 d'agost de 2011. Madrid: Injuve.
- (2011b): *Desmontando a ni-ni. Un estereotipo juvenil en tiempos de crisis*. Col·lecció “Estudios”, s/n. Madrid: Injuve.
- LLOPART, Í. i SERRACANT, P. (2004): *Debats i lectures sobre polítiques de joventut*. Col·lecció “Sinergia”, 7. Barcelona: Secretaria General de Joventut – Generalitat de Catalunya.
- LÓPEZ BLASCO, Andreu (2007): “Trajectòries de vida dels i les joves: de la linealitat a la incertesa. Repercussions per a les polítiques”, a *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 69-76.
- MARTÍ, Oriol (1997): *Todo lo que quisiste saber sobre la dependencia a las drogas y nunca te atreviste a preguntar*. Hondarribia: Hiru.
- MARTÍN, Enrique (1998): *Producir la juventud: crítica a la sociología de la juventud*. Col·lecció “Fundamentos”, 134. Madrid: Istmo.
- MIRET, Pau (2004): *Emancipació domiciliària, laboral i familiar dels joves a Catalunya*. Col·lecció “Aportacions”, 25. Barcelona: Secretaria General de Joventut – Generalitat de Catalunya.

- MIRÓ, I. i ORTIZ DE VILLACIAN, D. (2001): *Treball, valors i canvi. Les ruptures en la precarietat*. Col·lecció "Estudis", 5. Barcelona: Secretaria General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- MONTAGUT, Teresa (2001): "Teorías del estado asistencial" a *Política social, una introducción*. Barcelona: Ariel. Capítol IV, p. 75-96.
- MONTES, Pep (2011): "Los retos pendientes: la proximidad y la consolidación profesional". *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 94, p. 69-88.
- (2008): *Polítiques locals de joventut. Criteris, eines i recursos*. Col·lecció "Estudis", sèrie "Igualtat i Ciutadania", 4. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- MORENO, Luis (2010): "Reformas de las Políticas de Bienestar: contexto y nuevos riesgos sociales". *Documento de Trabajo*, 19. Madrid: Instituto de Políticas y Bienes Públicos (CSIC).
- MUÑOZ, Luis Bernardo (2002): "Políticas integrales de juventud versus políticas afirmativas. Presupuestos para un debate". *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 59, p. 70-78.
- NAVARRO, Vicenç (2009): *El subdesarrollo social de España. Causas y consecuencias*. Col·lecció "Biblioteca Pensamiento Crítico", s/n. Madrid: Diario Público.
- NAVARRO, V.; TORRES, J. i GARZÓN, A. (2011): *Hay alternativas. Propuestas para crear empleo y bienestar social en España*. Pròleg de Noam Chomsky. Madrid: Ediciones sequitur / ATTAC España.
- OBSERVATORI CATALÀ DE LA JOVENTUT (2012a): *Estat de la joventut 2012*. Resum de dades del Sistema d'indicadors sobre la joventut a Catalunya (SIjove). Barcelona: Direcció General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- (2012b): *Situació laboral de les persones joves a Catalunya. 1r trimestre de 2012. Informe elaborat a partir de les darreres dades de l'Enquesta de Població Activa*. Barcelona: Direcció General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- (2011): *Realitat juvenil a Catalunya. Principals tendències*. Presentació de diapositives. Barcelona: Direcció General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- ROMANÍ, Oriol (dir.) (2006): *La salut dels joves a Catalunya. Un estudi exploratori*. Col·lecció "e-Quaderns", 2. Barcelona: Secretaria General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- ROSZAK, Theodore (1968): *El nacimiento de una contracultura. Reflexiones sobre la sociedad tecnocrática y su oposición juvenil*. Barcelona: Kairós, 2005.
- SÁNCHEZ, Cristina (2010): *Condicions de vida i hàbits socials de la joventut a Catalunya*. Col·lecció "Aportacions", 44. Barcelona: Secretaria de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- (2007): *La polarización de las desigualdades sociales. Análisis de la estructura de clases contemporánea a partir de los datos de la Encuesta Panel de Desigualdades (PaD) en Cataluña*. Ponència presentada al IX Congreso Español de Sociología. Barcelona.
- SECRETARIA DE JOVENTUT (2010): *Trenta anys de polítiques de joventut. Una mirada enrere, un salt endavant*. Barcelona: Secretaria de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- SELLARÈS, Anna (2003): *La participació jove*. Col·lecció "Sinergia", 6. Barcelona: Secretaria General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- SENNETT, Richard (2000): *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.
- SERRACANT, Pau (2009): "Trajectòries juvenils en la Catalunya actual. Una mirada a través de l'Enquesta a la joventut de Catalunya". *Àmbits de Política i Societat*, núm. 41, p. 49-56.
- SERRANO, J. (dir.); SEMPERE, D. i MARTÍN, G. (1999): *Joves i participació a Catalunya*. Estudi realitzat per la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia. Col·lecció "Estudis", 2. Barcelona: Secretaria General de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- SIMÓ, Carles (2008): *Les transicions a la vida adulta en el context de la globalització*. Col·lecció "Aportacions", 35. Barcelona: Secretaria de Joventut - Generalitat de Catalunya.
- SOLER, Pere (2010): *Els models de polítiques de joventut*. Ponència al Seminari Polítiques

- Públiques de Ciutadania i Joventut (Barcelona, 9 de febrer de 2010). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- (2005): “Les polítiques de joventut a Catalunya durant el període democràtic”. *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, núm. 8, p. 283-307.
- SOLER, Roger (2009): “El paper de les polítiques de joventut en la mobilitat social intergeneracional”. *Àmbits de Política i Societat*, núm. 41, p. 58-63.
- TAIBO, Carlos (2006): *Crítica de la Unión Europea. Argumentos para la izquierda que resiste*. Col·lecció “Los libros de la Catarata”, 224. Madrid: Catarata.
- TRIANGLE JOVE (2004): *Guia de dinamització d'associacions i consells locals de joventut*. Barcelona: Triangle Jove.
- (2003): *Què és i com es crea un consell local de joventut. Guia de suport a les associacions juvenils*. Barcelona: Triangle Jove.
- (1999): *Declaració sobre la participació juvenil*. Mallorca, 21 de novembre de 1999.
- TRILLA, J. (coord.) et al. (2011): *Jóvenes y espacio público. Del estigma a la indignación*. Col·lecció “Serie General Universitaria”, 12. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- TRILLA, J. i NOVELLA, Ana (2001): “Educación y participación social de la infancia”. *Revista Iberoamericana de Educación*, núm. 26, p. 137-164.
- UCELAY DA CAL, Enric (ed.) et al. (1987): *La joventut a Catalunya al segle XX*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- VALLS, Francesc (2011): “Las pobrezas de las juventudes: análisis de las formas elementales de pobreza juvenil en España”. *EMPIRIA. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, núm. 21, p. 97-120.
- VIDAL, Pau (coord.) et al. (2006): *El movimiento asociativo juvenil: escuelas de ciudadanía. La valoración social de los aprendizajes en las organizaciones juveniles*. Col·lecció “Cejota-E”. Madrid: CJE.
- VILLENA, Josep M. (2007): “Vint-i-cinc anys de polítiques locals de joventut”, a *Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 15-22.

Legislació i documentació oficial

Carta europea revisada sobre la participació dels joves en la vida local i regional. Aprovada per la 10a reunió del Congrés de Poders Locals i Regionals d'Europa (Estrasburg, 21 de maig de 2003), annex a la Recomanació 128. Consell d'Europa.

Llei 33/2010, de l'1 d'octubre, de polítiques de joventut. Parlament de Catalunya.

Pacte Europeu per a la Joventut. Annex 1 de les Conclusions de la Presidència del Consell Europeu (Brussel·les, 22 i 23 de març de 2005). Consell Europeu.

Pla Nacional de la Joventut de Catalunya 2010-2020. Direcció General de Joventut – Generalitat de Catalunya.

Reglament del Consell Municipal de Joventut. s. d. Ajuntament de Mataró.